

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Кафедра цивільно-правових дисциплін

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

з дисципліни «ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ ПРОБЛЕМИ
ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА»

Для для здобувачів вищої
освіти юридичного факультету

Дніпро – 2016

Конспект лекцій підготувала Мудрецька Г.В. – викладач кафедри цивільно-правових дисциплін Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, к.ю.н.

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Мінаєв М.М. – доцент кафедри цивільного права та процесу Класичного приватного університету, кандидат юридичних наук, доцент

Красвітна Т.П. – суддя Апеляційного суду Дніпровської області

Конспект лекцій обговорений та схвалений на засіданні кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету

“ ___ ” _____ 2016 р.,
протокол № _____

ТЕМА № 1:
ЦИВІЛЬНЕ СУДОЧИНСТВО В СИСТЕМІ ПРАВА УКРАЇНИ
(2 години)

ПЛАН ЛЕКЦІЇ:

1. Поняття, предмет, метод цивільного судочинства (цивільного процесу).
2. Принципи цивільного судочинства.
3. Джерела цивільного процесуального права в системі джерел процесуального права. Законодавство, відповідно до якого здійснюється цивільне судочинство.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

Нормативно-правові акти

1. Конституція України. Прийнята на V сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року // Відомості ВРУ. – 1996. - № 30. – Ст. 141.
2. Цивільний процесуальний кодекс України № 1618-IV від 18 березня 2004 р. // ВВР. – 2004. - № 40-41, 42. – Ст. 492.
3. Господарський процесуальний кодекс України від 6 листопада 1991 р № 1798-XII // ВВР. – 1992. - № 6. - Ст. 56.
4. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 р. № 2747-IV // ВВР. – 2005. - № 35-36, № 37. - Ст.446.
5. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 р. № 8073-X // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1984. – Додаток до № 51. – Ст. 1122.
6. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III // ВВР. – 2001. - № 25-26. - Ст. 131.
7. Про судоустрій та статус суддів. Закон України від 07 липня 2010 р. № 2453-VI // ВВР. – 2010. - № 41-42, № 43, № 44-45. - Ст. 529.
8. Про Конституційний Суд України. Закон України. Закон України від 16 жовтня 1996 р. № 422/96-ВР // ВВР. – 1996. - № 49. – Ст. 272.
9. Про міжнародне приватне право. Закон України від 23 червня 2005 р. № 2709-IV // ВВР. – 2005. - № 32. – Ст. 422.
10. Про адвокатуру та адвокатську діяльність. Закон України від 5 липня 2012 р. № 5076-VI // // [Офіційне джерело]: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
11. Про безоплатну правову допомогу. Закон України від 8 липня 2011 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2011. - № 51. - Ст. 577.

Акти міжнародного права

12. Загальна декларація прав людини: ООН; Декларація, Міжнародний документ від 10.12.1948 // http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015

13. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Рада Європи; Конвенція, Міжнародний документ від 04.11.1950 // http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (ратифікована Законом України від 17 липня 1997 р. № 475/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1997. - № 40. - Ст. 263.

14. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: ООН; Пакт, Міжнародний документ від 16.12.1966 р. // http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_043 (Міжнародний пакт ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР № 2148-VIII від 19.10.73 р.).

15. Конвенція про правову допомогу та правові відносини в цивільних, сімейних та кримінальних справах. Міжнародна угода від 22 січня 1993 р. Ратифіковано Україною 10 листопада 1994 року № 240/94 ВР.

Рішення Конституційного Суду України

16. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення окремих положень частини першої статті 4 Цивільного процесуального кодексу України (справа про охоронюваний законом інтерес) від 1 грудня 2004 р. № 18-рп/2004.

Постанови Пленуму Верховного Суду України

17. Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 1 листопада 1996 року № 9.

18. Про незалежність судової влади. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 13 червня 2006 р. № 8.

Підручники, навчальні посібники, інші дидактичні та методичні матеріали

19. Бірюков І.А. Справедливість та її місце в цивільному судочинстві / І. А. Бірюков // Бюлетень Міністерства юстиції України : Міністерство юстиції України. - 2013. - № 10. - С. 93-98.

20. Васильєв С.В. Довідник з підготовки до судового розгляду окремих категорій цивільних справ / С. В. Васильєв ; рец. Д. Д. Луспенік. - 2-е вид., перероб. і доп. - Харків : Еспада, 2014 (Харків). - 448 с.

21. Курс цивільного процесу: підручник / В. В. Комаров, В. А. Бігун, В.В.Баранкова та ін. ; ред. В. В. Комаров ; рец.: В. С. Зеленецький, О. І. Процевський ; Національний університет "Юридична академія України імені Ярослава Мудрого". - Харків : Право, 2011 (Харків). - 1352 с.

22. Литовченко Л. А. Цивільний процес: навчальний посібник. – Дніпропетровськ: «Адверта», 2013. – 482 с.

23. Процесуальні документи у цивільних справах (теорія, методика, практика) : Наук.-практ. посіб. / За заг. ред. С.Я. Фурси ; Центр

правових досліджень Фурси. - К. : Видавець Фурса С.Я., КНТ, 2015. - 1088 с.

24. Цивільний процес України: підручник / Національний університет "Одеська юридична академія"; ред.: Є. О. Харитонов, О. І. Харитонova, Н.Ю. Голубева ; рец.: В. В. Луць, Р. Б. Шишка, І. М. Кучеренко. - К. : Істина, 2011 (К.). - 536 с.

МЕТА ЛЕКЦІЇ:

Мета лекції полягає у формуванні знань про предмет і джерела цивільного процесу (цивільного судочинства), його місце в системі права України, роль суду у захисті прав, свобод та інтересів фізичних та юридичних осіб.

ВСТУП

«Теоретико-прикладні проблеми цивільного судочинства» – одна з вибіркових дисциплін, предметом вивчення якої є проблемні питання цивільного судочинства в системі права України; проблемні питання позовного, наказного, окремого провадження, перегляду судових рішень в цивільному судочинстві, а також особливості розгляду окремих категорій цивільних справ, процесуальні документи та їх властивості.

Метою викладання навчальної дисципліни «Теоретико-прикладні проблеми цивільного судочинства» є формування у студентів магістратури поглиблених знань про норми, принципи та інститути цивільного процесуального права, які регулюють законодавчо закріплений порядок провадження у цивільних справах.

Відповідно завданнями вивчення навчальної дисципліни «Теоретико-прикладні проблеми цивільного судочинства» є опанування студентами магістратури теоретичними знаннями про норми, принципи та інститути цивільного процесуального права, які регулюють законодавчо закріплений порядок провадження у цивільних справах. Студенти магістратури повинні набути навичок щодо користування нормативними актами цивільного процесуального права, вмінь вирішувати конкретні практичні питання, які пов'язані з застосуванням норм відповідного законодавства, складати процесуальні документи.

Успішне оволодіння навчальною дисципліною повинно розглядатися студентами магістратури як умова становлення фахівця-юриста, який володіє високою професійною культурою і кваліфікацією.

І. ПОНЯТТЯ, ПРЕДМЕТ, МЕТОД ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА (ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ).

Важливим елементом побудови правової держави і громадянського суспільства в Україні є формування дієвого механізму захисту конституційних прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб.

Загальною декларацією прав людини, прийнятою Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р., встановлено, що кожна людина має право на ефективне поновлення у правах компетентними національними судами (ст. 8). Гарантії судового захисту прав і свобод людини і громадянина визначені у ст. 55 Конституції України від 28 червня 1996 р. У цій статті визнається закріплюється право на судовий захист, яке в міжнародній практиці дістало назву «право на суд», або «право на правосуддя». Це право за своїм статусом належить до основних конституційних прав людини і громадянина, має загальний характер і не може бути обмеженим. Разом із тим межами реалізації цього права виступають принципи верховенства права і належного здійснення правосуддя, які гарантують право на справедливий судовий розгляд¹.

На реалізацію конституційного положення у ст. 3 Цивільного процесуального кодексу України від 18 березня 2004 р. № 1618-ІУ (далі – ЦПК) визначено, що кожна особа має право в порядку, встановленому цим Кодексом, звернутися до суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів. При цьому відмова від права на звернення до суду за захистом є недійсною. Виходячи із зазначеного положення, що є принципом цивільного процесуального права, судова діяльність має бути спрямована на захист прав, свобод чи інтересів осіб, які звернулися до суду за захистом, шляхом забезпечення своєчасного та якісного розгляду і вирішення спорів та інших правових питань, які є предметом судового розгляду.

Судова форма захисту права. Відповідно до ст. 124 Конституції України *правосуддя в Україні здійснюється виключно судами – Конституційним Судом України і судами загальної юрисдикції*. Систему судів загальної юрисдикції утворюють загальні, господарські та адміністративні суди.

До системи судів загальної юрисдикції стаття 125 Конституції України відносить Верховний Суд України, вищі судові органи спеціалізованих судів, апеляційні і місцеві суди. Діяльність судів загальної юрисдикції врегульована Конституцією України, Законом України «Про судоустрій та статус суддів» від 7 липня 2010 р. № 2453-VI, галузевим законодавством.

Систему судів загальної юрисдикції складають *загальні та спеціалізовані суди (господарські та адміністративні)*. Загальні суди розглядають справи у спорах, що виникають з цивільних, сімейних,

¹ Курс цивільного процесу: підручник / В. В. Комаров, В. А. Бігун, В.В.Баранкова та ін. ; ред. В. В. Комаров ; рец.: В. С. Зеленецький, О. І. Процевський ; Національний університет "Юридична академія України імені Ярослава Мудрого". - Харків : Право, 2011 (Харків). - 1352 с. – С. 11; Конституція України: Науково-практичний коментар [Текст] / редкол.: В. Я. Тацій (голова редкол.), О. В. Петришин (відп. секретар), Ю. Г. Барабаш та ін. ; Нац. акад. прав. наук України. – 2-ге вид., переробл. і допов. – Х. : Право, 2011. – С. 410.

трудових, житлових, земельних правовідносин (ст. 15 ЦПК), якщо розгляд таких справ не провадиться за правилами іншого судочинства.

У сучасному європейському співтоваристві важливим є такий інститут (форма захисту) як *захист прав людини Європейським судом з прав людини*. Згідно зі ст. 35 ЄКПЛ скарга вважається прийнятною для розгляду ЄСПЛ, якщо вичерпані всі національні засоби правового захисту. Це означає, що в принципі захист прав і свобод особи покладається на національні органи, але за певних умов можна звернутися за захистом конвенційних прав і до ЄСПЛ. Перелік національних засобів правового захисту залежить від конкретної держави, оскільки вона самостійно визначає свою систему правового захисту.

Цивільне процесуальне право – це сукупність і система правових процесуальних норм, предметом регулювання яких є суспільні відносини у сфері здійснення правосуддя у цивільних справах судами загальної юрисдикції.

Такі відносини визначають процесуальний порядок провадження у цивільних справах, що встановлений Цивільним процесуальним кодексом України. Цей порядок складається з провадження по розгляду і вирішенню справ у спорах, що виникають з цивільних, сімейних, трудових, житлових, земельних та інших правовідносин, справ наказного і окремого проваджень. Законом може бути передбачено розгляд інших справ за правилами цивільного судочинства. Крім того, у цивільному судочинстві розглядаються справи про оскарження рішень третейських судів, про видачу виконавчих листів на примусове виконання рішень третейських судів, про оспорювання рішень міжнародного комерційного арбітражу, а також про визнання та надання дозволу на виконання рішень міжнародного комерційного арбітражу (ст. 15 ЦПК).

Під **предметом цивільного процесуального права** розуміють процесуальний порядок провадження в цивільних справах, який визначається:

- а) системою процесуальних дій, які вчинюються судом і учасниками процесу, їх змістом, формою, умовами виконання процесуальних дій;
- б) системою цивільних процесуальних прав і обов'язків суб'єктів правовідносин, які зумовлюють зміст цивільних процесуальних дій;
- в) гарантіями реалізації цивільних процесуальних прав і обов'язків.

Іншими словами, *предметом цивільного процесуального права* як галузі права є цивільний процес, а *предметом цивільного процесу* є діяльність у кожній цивільній справі суду зі здійснення правосуддя, що протікає у визначеній процесуальній формі, осіб, які беруть участь у справі, та інших учасників цивільного процесу. При цьому слід звернути увагу на те, що статтею 1 ЦПК встановлено, що **завданнями цивільного судочинства** є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави.

Метод цивільного процесуального права – це сукупність закріплених у нормах цивільного процесуального права способів і засобів впливу на відносини, які регулюються, і поведінку їх суб'єктів. Метод зумовлюється специфічними

властивостями предмета регулювання цивільного процесуального права, соціальними функціями, які виконує ця галузь права, і органічним її зв'язком з галузями матеріального права.

За змістом метод цивільного процесуального права є *імперативно-диспозитивним*.

До характеристики методу правового регулювання слід віднести і такий його елемент, як *правове становище суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин*. У доктрині цивільного процесуального права воно зазвичай визначається як відносини влади і підпорядкування, в яких суд наділений повноваженням здійснювати правосуддя від імені держави, а сторони обстоюють свої права перед судом. При цьому сторони наділені рівними між собою процесуальними правами і реалізують їх, співпрацюючи з судом у різних стадіях цивільного процесу. Щодо владно-розпорядчих повноважень суду під час справляння правосуддя у цивільних справах, то не варто їх ототожнювати з адміністративним впливом на учасників цивільного процесу.

Метод цивільного процесуального права характеризується також *особливим видом юридичних фактів* – процесуальних дій суду і осіб, які беруть участь у справі, від яких залежить виникнення, зміна і припинення процесуальних правовідносин, виражених у юридично значимих процесуальних актах. Це *факти-дії*, оскільки цивільний процес є проявом активної поведінки; це звичайно не одиничні факти, а *фактичний склад* (наприклад, подача позовної заяви позивачем і постановлення суддею ухвали про відкриття чи про відмову у відкритті провадження у справі).

Гарантіями їх реалізації є *санкції норм цивільного процесуального права*. Ними встановлені правові наслідки за порушення прав і невиконання обов'язків суб'єктом цивільних процесуальних правовідносин.

ВИСНОВКИ З ПЕРШОГО ПИТАННЯ:

Підсумовуючи основні положення першого питання лекції, слід акцентувати на тому, що цивільне процесуальне право є самостійною галуззю права в системі права України, характеризується окремим предметом і методом правового регулювання. Як галузь процесуального права, цивільне процесуальне право характеризується також тим, що визначає цивільну процесуальну форму здійснення захисту прав, свобод чи інтересів заінтересованих осіб, які звертаються до суду за захистом.

II. ПРИНЦИПИ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА.

Принципи (латинське слово *principium* – основа, начало, засади) – це керівні ідеї, положення, провідні засади, що визначають зміст і спрямованість правового регулювання суспільних відносин. Роль і значення принципів права визначається їх природою: вони у концентрованому вигляді виражають сутність і зміст права, тому мають значення керівних положень під час здійснення державою правотворчої, правозастосовної діяльності.

Принципи цивільного процесуального права набувають обов'язкової сили лише після закріплення їх у нормах закону (Конституції України, Законі України «Про судоустрій та статус суддів», Цивільному процесуальному кодексі України). До цього принципи залишаються лише елементами правової ідеології, правосвідомості, доктринальними положеннями. Виходячи із зазначеного, принципи цивільного процесуального права слід визначити як такі його нормативні засади, що виражають специфіку цього права (моделі цивільного судочинства) та реалізуються у здійсненні правосуддя².

Отже, **принципи цивільного процесуального права** визначають основні засади цивільного судочинства, які закріплені Конституцією та Законами України, мають загальне значення для всього цивільного процесу, визначають мету і завдання цивільного процесу, процесуальний порядок розгляду і вирішення цивільних справ, а також повноваження та процесуальну діяльність суду, учасників процесу, їх процесуально-правове становище.

Закріплені в нормах права, принципи забезпечують демократичні засади цивільного процесу, такі як: здійснення правосуддя тільки судом і на засадах рівності всіх учасників процесу перед законом і судом, одноособовість і колегіальність розгляду цивільних справ, незалежність суддів і підкореність їх лише закону, гласність, які забезпечують можливість кожній заінтересованій особі реалізувати своє право на судовий захист, гарантоване Конституцією України. Додержання демократичних принципів цивільного процесуального права є гарантією зміцнення законності як умови функціонування правової держави.

Принципи цивільного процесуального права в сукупності становлять єдину систему, скріплену єдністю мети і завдань цивільного судочинства. Разом з тим, кожний з принципів відіграє самостійну роль у регулюванні цивільних процесуальних правовідносин.

В юридичній літературі прослідковується *п'ять основних підходів до класифікації принципів цивільного процесуального права*:

1) **за формою нормативного закріплення** принципи поділяються на такі, що:

- закріплені Конституцією України;
- закріплені законодавством про судочинство (Закон України «Про судоустрій та статус суддів»);

² Тимченко Г.П. Принципи цивільної юрисдикції: Теорія, історія, перспективи розвитку: Монографія. – К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2006. – 412 с. – С. 26.

- *закріплені цивільно-процесуальним законодавством* (Цивільний процесуальний кодекс України);

2) *за роллю в регулюванні процесуально-правового становища суб'єктів правовідносин* принципи поділяються на такі, що визначають:

- *процесуально-правову діяльність суду* (наприклад, принципи здійснення правосуддя виключно судами; незалежності і самостійності суддів та їх підпорядкованості тільки закону; колегіальності і одноособовості розгляду і вирішення цивільної справи в суді; гласності судового розгляду і його повної фіксації технічними засобами);

- *процесуальну діяльність осіб, які беруть участь у справі, та інших учасників цивільного процесу* (наприклад, процесуальної рівноправності сторін; змагальності сторін та свободи в наданні ними судові своїх доказів і доведенні перед судом їх переконливості; диспозитивності; забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду, крім випадків, встановлених законом);

3) *за предметом правового регулювання* принципи поділяються на:

- *принципи судоустрою та організації судочинства* (наприклад, принципи територіальності й спеціалізації побудови системи судів загальної юрисдикції; інстанційності; виборності і призначуваності суддів; доступності і гарантованості судового захисту прав і свобод людини і громадянина; ухвалення судами рішень іменем України і їх обов'язковості до виконання на всій території України);

- *функціональні* – принципи процесуальної діяльності (судочинства), наприклад, принципи поєднання усності і письмовості судового розгляду; процесуального формалізму;

- *принципи, які визначають зміст процесуальної діяльності* (наприклад, принципи змагальності; диспозитивності; процесуальної рівноправності сторін; всебічності, повноти та об'єктивності дослідження обставин справи);

- *принципи, які визначають процесуальну форму вчинення процесуальних дій* (наприклад, поєднання усності і письмовості судового розгляду; безпосередності судового розгляду; процесуального формалізму; безперервності);

4) *за значимістю* принципи поділяються на:

- *фундаментальні* (або абсолютні) – змагальність, диспозитивність, суддівське керівництво, процесуальний формалізм;

- *конструктивні* (або відносні) – всі інші принципи;

5) *за їх змістом і дією в системі права* принципи поділяються на:

- *загальноправові принципи* – характерні для всіх галузей права, в тому числі й цивільно-процесуального (принципи демократизму, гуманізму, верховенства права, законності);

- *міжгалузеві принципи* – закріплені в нормах кількох галузей права, як правило, близьких за змістом, наприклад, для кримінально-процесуального, цивільно-процесуального, адміністративно-процесуального, господарсько-процесуального (наприклад, принципи здійснення правосуддя виключно судами; рівності всіх громадян перед законом і судом; незалежності і

самостійності суддів та їх підпорядкованості тільки закону; колегіальності і одноособовості розгляду і вирішення справи в суді; диспозитивності, гласності судового розгляду і його повної фіксації технічними засобами);

- *галузеві принципи* – закріплені нормами цивільного процесуального права (наприклад, принцип процесуальної рівноправності сторін);

- *принципи окремих правових інститутів* – процесуальні принципи, притаманні, наприклад, інституту судового розгляду цивільних справ (принципи безпосередності, поєднання усності і письмовості).

Основоположними началами здійснення правосуддя в цивільних справах є принципи, закріплені Конституцією України, до яких належать:

здійснення правосуддя виключно судами (ст. 124); територіальності й спеціалізації побудови системи судів загальної юрисдикції (ст. 125); участь народу в здійсненні правосуддя через народних засідателів і присяжних (ст. 124); виборність і призначуваність суддів (ст. 128); здійснення правосуддя суддею одноособово, колегією суддів чи судом присяжних (ч. 2 ст. 129); незалежність і недоторканність суддів та підкорення їх тільки закону (ч. 1 ст. 126, ч. 1 ст. 129); здійснення правосуддя професійними суддями та у визначених законом випадках народними засідателями і присяжними (ст. 127); законність (п. 1 ст. 129); рівність усіх учасників процесу перед законом і судом (п. 2 ст. 129); змагальність сторін та свобода в наданні ними судові своїх доказів і доведенні перед судом їх переконливості (п. 4 ст. 129); гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами (п. 7 ст. 129); державна мова судочинства (ст. 10); забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду, крім випадків, встановлених законом (п. 8 ст. 129); ухвалення судами рішень іменем України і їх обов'язковість до виконання на всій території України (ч. 5 ст. 124; п. 9 ст. 129); доступність і гарантованість судового захисту прав і свобод людини і громадянина (ч. 3 ст. 8; ч. 4 ст. 32; ч. 1, 2 ст. 55; ч. 1 ст. 59; п. 6 ст. 129); публічність (ст. 3; ч. 2 ст. 19; п. 2 ст. 121); недоторканність людини (ст. 3, 29); недоторканність житла (ст. 30); таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції (ст. 31); охорона особистого і сімейного життя громадянина (ст. 32).

ВИСНОВКИ З ДРУГОГО ПИТАННЯ:

Систему принципів цивільного процесуального права визначають принципи, закріплені Конституцією та Законами України. В них закладені основи цивільного судочинства: побудови системи судів загальної юрисдикції, інстанційності, незалежності суддів, змагальності та інші.

III. ДЖЕРЕЛА ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА В СИСТЕМІ ДЖЕРЕЛ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА. ЗАКОНОДАВСТВО, ВІДПОВІДНО ДО ЯКОГО ЗДІЙСНЮЄТЬСЯ ЦИВІЛЬНЕ СУДОЧИНСТВО.

Юридичними джерелами цивільного процесуального права є нормативно-правові акти, міжнародні договори за участю України, у яких містяться правові норми, що регулюють суспільні відносини у сфері здійснення правосуддя у цивільних справах.

Стаття 2 ЦПК визначає основні положення щодо законодавства про цивільне судочинство:

перше – положення про те, що провадження в судах України здійснюється відповідно до Конституції України, Цивільного процесуального кодексу України та Закону України «Про міжнародне приватне право»;

згідно з ч. 1 ст. 9 Конституції, якою встановлено, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства, *другим* положенням визначено пріоритет міжнародного договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, – якщо у такому міжнародному договорі передбачено інші правила, ніж встановлені у ЦПК, то застосовуються правила міжнародного договору;

змістом *третього* положення є правило про те, що провадження в цивільних справах здійснюється відповідно до законів, чинних на час вчинення окремих процесуальних дій, розгляду і вирішення справи;

четвертим положенням законодавець застерігає, що закон, який встановлює нові обов'язки, скасовує чи звужує права, належні учасникам цивільного процесу, чи обмежує їх використання, не має зворотної дії в часі.

У статті 8 ЦПК наводиться вичерпний перелік видів актів цивільного процесуального законодавства. Ця стаття визначає поняття «законодавство, відповідно до якого суд вирішує справи», яке використовується у широкому розумінні, а отже передбачає співвідношення актів цивільного процесуального законодавства. Зміст цього поняття розкривають положення, по-перше, частини першої статті 8 ЦПК про те, що суд вирішує справи відповідно до Конституції України, законів України та міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, і по-друге, суд застосовує інші нормативно-правові акти, прийняті відповідним органом на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що встановлені Конституцією та законами України (ч. 2 ст. 8 ЦПК). Отже, у даній статті втілено загальне положення про те, що норма права, в якому б нормативно-правовому акті вона не знаходилася, обов'язкова для застосування у відносинах, які вона регулює. Саме останнє визначає її приналежність до галузі права³.

³ Див.: Цивільний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар / Тертишніков В.І. – Видання восьме, стереотипне. – Х., 2003. – С. 5-6.

Основою для будь-якої галузі права, у т. ч. і кодифікованого цивільного процесуального права, виступає **Конституція України**. Це положення відповідає статті 8 Основного Закону, в якій записано: «Конституція має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції і повинні відповідати їй». Норми Конституції є нормами прямої дії, отже на їх підставі кожен може звернутися до суду для захисту конституційних прав і свобод. У Конституції містяться норми найбільш загального характеру, що закріплюють організаційні засади судової системи, організаційні і деякі функціональні принципи правосуддя (розділ VIII «Правосуддя»).

В системі цивільного процесуального законодавства пріоритет надано **Цивільному процесуальному кодексу України**. Чинний на цей час ЦПК було прийнято Верховною Радою України 18 березня 2004 р. (набрав чинності 1 вересня 2005 р.).

З моменту прийняття ЦПК зазнав багато доповнень і змін. Найбільш істотні зміни були внесені Законом України «Про судоустрій та статус суддів» від 7 липня 2010 р. № 2453-VI. Протягом 2010-2012 років відчутні зміни і доповнення до цього Кодексу були внесені відповідно до Законів України «Про внесення змін до Закону України "Про виконавче провадження" та деяких інших законодавчих актів України щодо вдосконалення процедури примусового виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб)» від 4 листопада 2010 р. № 2677-VI, «Про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України щодо оскарження рішення третейського суду та видачі виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду» від 3 лютого 2011 р. № 2979-VI, «Про судовий збір» від 8 липня 2011 р. № 3674-VI, «Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення порядку здійснення судочинства» від 20 грудня 2011 р. № 4176-VI та інших.

Цивільний процесуальний кодекс України є стрижневим нормативно-правовим актом серед джерел цивільного процесуального права, вміщує детальну регламентацію процесу відправлення правосуддя в цивільних справах. Центральне місце ЦПК в системі цивільного процесуального законодавства зумовлюється необхідністю забезпечення однакового регулювання цивільних процесуальних правовідносин на всій території України. Можливість застосування норм інших законів у цивільному процесі передбачена безпосередньо у ЦПК (наприклад, частиною 1 статті 369 ЦПК встановлено, що виконавчий лист має відповідати вимогам до виконавчого документа, встановленим Законом України «Про виконавче провадження»). У випадку колізії норм будь-якого нормативно-правового акта, що підлягають застосуванню у цивільному процесі, з нормами ЦПК слід керуватися останнім.

У ЦПК, зокрема, знайшли відображення прийоми усунення судом прогалин у законодавстві під час розгляду і вирішення цивільних справ. Такими прийомами є аналогія закону і аналогія права. Так, у ч. 8 ст. 8 ЦПК зазначено, якщо спірні відносини не врегульовані законом, суд застосовує закон, що регулює подібні за змістом відносини (аналогія закону), а за відсутності такого

– суд виходить із загальних засад законодавства (аналогія права). При цьому слід звернути увагу на важливе зауваження В. І. Тертишнікова про те, що у ч. 8 ст. 8 ЦПК йдеться про застосування за аналогією норм матеріального права: цивільного, сімейного тощо. Питання про допустимість аналогії норм цивільного процесуального права є дуже спірним, хоча у виняткових випадках можливим може бути застосування такого прийому⁴.

Відповідно до ст. 15 ЦПК суд у порядку цивільного судочинства вирішує справи, що виникають із цивільних, житлових, земельних, сімейних, трудових та інших правовідносин, крім випадків, коли розгляд таких справ проводиться за правилами іншого судочинства. Цим зумовлено те, що норми, які містяться в інших, у тому числі кодифікованих, нормативно-правових актах, стають частиною законодавства, відповідно до якого суд вирішує справи (ч. 1 ст. 8 ЦПК).

До законодавства, відповідно до якого суд вирішує цивільні справи, слід віднести Цивільний кодекс України, норми якого, зокрема, визначають обставини, які мають юридичне значення і які суд має встановити при розгляді і вирішенні спорів, що виникають з цивільних правовідносин.

Сімейним кодексом України визначено, зокрема, коло осіб, які мають право звернутися з позовом до суду про позбавлення батьківських прав (ст. 165 СК), обов'язкову участь органу опіки та піклування в деяких справах із сімейних правовідносин (ст. 19 СК), обставини, що мають істотне значення при ухваленні судом рішення про усиновлення (ст. 224 СК) та ін.

Земельний та Житловий кодекси України також слід віднести до законодавства, відповідно до якого суд вирішує цивільні справи. Кодексом законів про працю України, зокрема, визначено судову юрисдикцію щодо вирішення певної категорії трудових спорів (ст. 228, 231, 232 та ін.).

Частиною законодавства, відповідно до якого суд вирішує справи, є *Закони України.*

Принципи та організацію судової системи України закріпив Закон України «Про судоустрій та статус суддів» від 7 липня 2010 р. Відповідно до ч. 2 ст. 17 цього Закону систему судів загальної юрисдикції складають: 1) місцеві суди; 2) апеляційні суди; 3) вищі спеціалізовані суди; 4) Верховний Суд України. Цим законом встановлені мета і завдання правосуддя, методи і форми його здійснення, система органів правосуддя, основні засади організації і діяльності правосуддя в Україні.

До законодавства, відповідно до якого суд вирішує цивільні справи, слід також віднести Закони України «Про прокуратуру» від 5 грудня 1991 р. № 1789-ХІІ, «Про адвокатуру і адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 р. № 5076-VI, «Про судову експертизу» від 25 лютого 1994 р. № 4038-ХІІ, «Про доступ до судових рішень» від 22 грудня 2005 р. № 3262-IV, «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV, «Про безоплатну правову допомогу» від 2 червня

⁴ Тертишніков В.І. Цивільний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар. – К., 2006. - С.14.

2011 р. № 3460-VI, «Про судовий збір» від 8 липня 2011 р. № 3674-VI, «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо участі у судовому засіданні в режимі відеоконференції» від 4 липня 2012 р. № 5041-VI та інші.

До юридичних джерел цивільного процесуального права України віднесені *міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України*. Слід брати до уваги, що частиною другою статті 2 ЦПК застережено, якщо міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, передбачено інші правила, ніж встановлені ЦПК України, застосовуються правила міжнародного договору. Відповідно до цього правила не всі міжнародні договори мають пріоритет щодо ЦПК, а лише ті, які належно вводяться в дію через відповідний закон України (закон про ратифікацію, приєднання або прийняття). Наприклад, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, укладена в Римі 4 листопада 1950 року, була ратифікована Законом України від 17 липня 1997 р. № 475/97-ВР. До того ж, відповідно до ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 р. при розгляді справ суди зобов'язані застосовувати Конвенцію та практику Європейського суду як джерело права. Інший приклад: відповідно до Закону України від 19 жовтня 2000 р. № 951-III частиною цивільного процесуального законодавства України стала Конвенція про отримання за кордоном доказів у цивільних або комерційних справах, укладена 18 березня 1970 року в м. Гаага.

Юридичними джерелами цивільного процесуального права виступають також *укази Президента України та постанови Кабінету Міністрів України, нормативні акти окремих міністерств і відомств*, прийняті в рамках їх компетенції.

До законодавства, відповідно до якого суд вирішує справи, віднесено і *норми права інших держав*, але із застереженням – у разі, коли це встановлено законом України або міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України (ч. 6 ст. 8 ЦПК). Стаття 8 Закону України «Про міжнародне приватне право» від 23 червня 2005 р. № 2709-IV визначає правила встановлення змісту норм права іноземної держави.

До юридичних джерел цивільного процесуального права відносять *постанови Конституційного Суду України* щодо тлумачення норм Конституції та визначення конституційності закону чи іншого правового акта. Порядок внесення подання до Конституційного Суду України встановлений частиною третьою статті 8 ЦПК.

Місце цивільного процесуального права в правовій системі України. Цивільне процесуальне право виступає складовою частиною системи права України, воно тісно пов'язане з іншими його галузями. Основою для цивільного процесуального права є встановлення Конституцією України основ організації і принципів здійснення правосуддя в Україні. Цивільне процесуальне право розвиває і конкретизує ці положення стосовно цивільного судочинства.

Зв'язок цивільного процесуального права з цивільним, сімейним, трудовим, житловим, земельним та іншими галузями матеріального права визначається необхідністю примусової реалізації норм матеріального права органами правосуддя. На зв'язок цивільного процесуального права з іншими галузями вказує ст. 15 ЦПК.

Взаємозв'язок між цивільним матеріальним і процесуальним правом виявляється в нормах та інститутах цивільного права, що визначають обставини, сукупність фактів за наявності яких особа звертається до суду за захистом, та які становлять підставу позову, предмет доказування і підлягають з'ясуванню в цивільному судочинстві при розгляді конкретної справи.

Зв'язок між цивільним процесуальним, господарським процесуальним, адміністративним процесуальним і кримінальним процесуальним правом полягає у тому, що ці галузі права врегульовують суспільні відносини, які виникають у сфері здійснення правосуддя, побудовані у значній мірі на одних і тих же принципах, мають одну конституційну основу. Цивільні і кримінальні справи розглядають загальні суди, а господарські та адміністративні – спеціалізовані суди загальної юрисдикції. Загальними є принципи розгляду і вирішення справ – це принципи незалежності суду, гласності, забезпеченням права на судовий захист та інші. Поряд з тим, наприклад, цивільне процесуальне і кримінальне процесуальне право відрізняються між собою предметом правового регулювання, методами державного примусу тощо.

ВИСНОВКИ З ТРЕТЬОГО ПИТАННЯ:

Підсумовуючи вищесказане слід акцентувати на тому, що згідно зі ст. 2 ЦПК суд розглядає цивільні справи відповідно до Конституції України, Цивільного процесуального кодексу України, Закону України «Про міжнародне приватне право». Вирішуючи цивільні справи, суд застосовує законодавство України відповідно до положень. Визначених у ст. 8 ЦПК. Стрижневим нормативно-правовим актом, відповідно до якого суд розглядає і вирішує справи, є Цивільний процесуальний кодекс України.

ВИСНОВКИ З ТЕМИ:

У лекції розглянуті окремі теоретичні питання цивільного процесуального права, положення чинного цивільно-процесуального законодавства відповідно до Конституції України, Цивільного процесуального кодексу України від 18 березня 2004 р. (у редакції від 3 серпня 2010 р.), Закону України «Про судоустрій та статус суддів» від 7 липня 2010 р. № 2453-VI (2453-17), інших законів України.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДАНОЇ ТЕМИ:

1. Вивчаючи дану тему, **студенти магістратури повинні навчитися:** відтворювати основні поняття цивільного процесу; аналізувати законодавство, відповідно до якого суд вирішує справи; давати характеристику цивільно-процесуальних інститутів, посилаючись на норми ЦПК.

складати процесуальні документи: позовні заяви із спорів, що виникають з цивільних та сімейних правовідносин.

2. Питання для самоперевірки та контролю засвоєння знань:

1. Поняття цивільного процесуального права, цивільного процесу, цивільного судочинства України.

2. Предмет цивільного процесуального права, предмет цивільного судочинства.

3. Завдання цивільного судочинства.

4. Поняття правосуддя у цивільних справах.

5. Метод цивільного процесуального права.

6. Джерела цивільного процесу.

7. Законодавство про цивільне судочинство: основні положення щодо його застосування.

8. Конституція України як джерело цивільного процесуального права.

9. Міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, як джерела цивільного процесуального права.

10. Цивільний процесуальний кодекс України, його характеристика.

11. Законодавство, відповідно до якого суд вирішує цивільні справи.

12. Співвідношення цивільного процесуального права з іншими галузями права.

13. Місце цивільного процесу в правовій системі України.

14. Сучасні проблеми науки цивільного процесуального права.

ТЕМА № 2: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПОЗОВНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

(2 години)

ПЛАН ЛЕКЦІЇ:

1. Позовне провадження як фундаментальне провадження, яке відбиває сутність цивільного судочинства та правосуддя у цивільних справах.
2. Питання процесуально-правової класифікації позовів в цивільному судочинстві.
3. Особи, які беруть участь у справах позовного провадження; інші учасники у справах позовного провадження; їх процесуальні права та обов'язки.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

Нормативно-правові акти

1. Конституція України. Прийнята на V сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року // Відомості ВРУ. – 1996. - № 30. – Ст. 141.
 2. Цивільний процесуальний кодекс України № 1618-IV від 18 березня 2004 р. // ВВР. – 2004. - № 40-41, 42. – Ст. 492 (у редакції від 03.08.2010 на підставі ЗУ 2453-17).
 3. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV // ВВР. – 2003. – №№ 40-44. – Ст. 356.
 4. Сімейний кодекс України № 2947-III від 10 січня 2002 р. // ВВР. – 2002. - № 21-22. – Ст. 135 (із змінами).
 5. Кодекс законів про працю України. Затверджений Законом № 322-VIII від 10 грудня 1971 р. // ВВР. – 1971. – додаток до № 50. – Ст. 375 (із змінами).
 6. Про адвокатуру та адвокатську діяльність. Закон України від 5 липня 2012 р. № 5076-VI // [Офіційне джерело]: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
 7. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Закон України № 776/97-ВР від 23 грудня 1997 р. // ВВР. – 1998. - № 20. – Ст. 99.
 8. Про судовий збір. Закон України від 8 липня 2011 р. № 3674-VI // [Офіційне джерело]: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
 9. Про безоплатну правову допомогу. Закон України від 8 липня 2011 р. // [Офіційне джерело]: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
- Рішення Конституційного Суду України
10. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення окремих положень частини першої статті 4 Цивільного процесуального кодексу України (справа про охоронюваний законом інтерес) від 1 грудня 2004 р. № 18-рп/2004.
- Постанови Пленуму Верховного Суду України

11. Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 1 листопада 1996 року № 9.

12. Про застосування норм цивільного процесуального законодавства при розгляді справ у суді першої інстанції. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 12 червня 2009 р. № 2.

Підручники, навчальні посібники, інші дидактичні та методичні матеріали

13. Васильєв С.В. Довідник з підготовки до судового розгляду окремих категорій цивільних справ / С. В. Васильєв ; рец. Д. Д. Луспенник. - 2-е вид., перероб. і доп. - Харків : Еспада, 2009 (Харків). - 448 с.

14. Курс цивільного процесу: підручник / В. В. Комаров, В. А. Бігун, В.В.Баранкова та ін. ; ред. В. В. Комаров ; рец.: В. С. Зеленецький, О. І. Процевський ; Національний університет "Юридична академія України імені Ярослава Мудрого". - Харків : Право, 2013 (Харків). - 1352 с.

15. Литовченко Л. А. Цивільний процес: навчальний посібник. – Дніпропетровськ: «Адверта», 2013. – 482 с.

16. Процесуальні документи у цивільних справах (теорія, методика, практика) : Наук.-практ. посіб. / За заг. ред. С.Я. Фурси ; Центр правових досліджень Фурси. - К. : Видавець Фурса С.Я., КНТ, 2014. - 1088 с.

17. Цивільний процес України: підручник / Національний університет "Одеська юридична академія"; ред.: Є. О. Харитонов, О. І. Харитонова, Н.Ю. Голубєва ; рец.: В. В. Луць, Р. Б. Шишка, І. М. Кучеренко. - К. : Істина, 2011 (К.). - 536 с.

Наукова література

18. Бичкова С.С. Окремі аспекти процесуального правонаступництва / С. С. Бичкова // Право і безпека: Юриспруденція. Економіка. Техніка. Психологія. Соціологія. - Харків, 2014. - № 3. - С. 224-228.

19. Бус К. Дискусійні питання пред'явлення позову у суд першої інстанції // Підприємництво, господарство і право. - 2013. - № 5. - С. 107-110.

20. Васильєва Н.М. Правове положення неналежного відповідача за чинним ЦПК України: проблеми та шляхи вирішення // Південноукраїнський правничий часопис. - 2015. - № 2. - С. 91-92.

21. Воробель У.Б. Інститут відкликання позовної заяви в цивільному процесі України / У. Б. Воробель // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. - Львів, 2011. - Вип. 3. - С. 21-34.

22. Ігнатенко А.В., Луспенник Д.Д. Деякі особливості застосування судами заходів забезпечення позову при розгляді цивільних справ // Вісник Верховного Суду України. - 2013. - № 5. - С. 42-48.

23. Зейкан Я. Забезпечення позову: помилки та прорахунки // Закон і бізнес. – 2006. - № 8. – С. 11.
24. Зразки процесуальних документів (заяви, позовні заяви, скарги, клопотання) / Укладачі: Лядецький М.М., Хавронюк М.І. Кравчук В.М. Стратегія і тактика цивільного процесу: Практичний посібник. – К.: Атіка, 2005.
25. Кузьменко Г.С. Загальні положення про інститут забезпечення позову в цивільному процесуальному праві України // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності : Збірник наукових праць. - Донецьк, 2008. - № 2. - С. 243-250.
26. Лисюк Є.В., Кіріязова М.В. Позов – основна форма захисту цивільних прав в суді // Вісник Національного університету внутрішніх справ. – 2006. – Вип. 35. - С. 284-292.
27. Лошицький М.В. Спірні питання участі у цивільному процесі нотаріусів, БТІ, органів внутрішніх справ та РАЦС як відповідачів і третіх осіб / М. В. Лошицький, С. О. Короєд // Судова апеляція / Апеляційний суд м. Києва, Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України : ТОВ "Видавництво "Юридична думка". - 2010. - № 3. - С. 67-82.

МЕТА ЛЕКЦІЇ:

Мета лекції полягає у формуванні знань про позов і позовне провадження як інститут цивільного процесуального права, його правову природу, види позовів, а також процесуальні питання, що стосуються позовного провадження в цивільному судочинстві.

ВСТУП

Діяльність суду із захисту порушених прав, свобод та інтересів протікає в різних процесуальних формах, основною серед яких є позовна форма (позовне провадження). Це вид провадження, в якому розглядається спір про право цивільне, тобто спір, який виникає з цивільних, сімейних, трудових, житлових, земельних правовідносин. Наявність спору про право цивільне визначає й іншу характерну рису цього провадження: участь у ньому двох сторін – позивача і відповідача. Позовне провадження є основним видом провадження, що притаманне цивільному процесу з давніх часів. Так само ще за давнім римським правом процесу був притаманний інститут позову та позовного провадження.

I. ПОЗОВНЕ ПРОВАДЖЕННЯ ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНЕ ПРОВАДЖЕННЯ, ЯКЕ ВІДБИВАЄ СУТНІСТЬ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА ТА ПРАВОСУДДЯ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ

У позовному провадженні розглядається і вирішується спір про право цивільне, тобто спір про захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів, що виникають із цивільних, житлових, земельних, сімейних, трудових відносин, а також з інших правовідносин.

Процесуальним засобом порушення судової діяльності по захисту прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, державних та суспільних інтересів у позовному провадженні є позов, в якому заінтересована особа (позивач) викладає свої вимоги до передбачуваного порушника суб'єктивного права (відповідача).

Звертаючись до суду з позовом, позивач просить ухвалити рішення, яким здійснити захист цивільних прав та інтересів способами, передбаченими законом. Відповідно до ст. 16 ЦК способами захисту цивільних прав та інтересів загальними судами можуть бути: визнання права; визнання правочину недійсним; припинення дії, яка порушує право; відновлення становища, яке існувало до порушення; примусове виконання обов'язку в натурі; зміна правовідношення; припинення правовідношення; відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди; відшкодування моральної (немайнової) шкоди. Суд може захистити цивільне право або інтерес іншим способом, що встановлений договором або законом.

Поняття позову, як правило, визначається як звернення заінтересованої або іншої уповноваженої на те особи до суду з проханням про розгляд цивільно-правового спору і захист прав, свобод чи інтересів.

З'ясовуючи **правову природу позову**, необхідно мати на увазі деякі моменти. По-перше, матеріально-правова вимога спрямована до відповідача, а процесуальна – до суду. По-друге, у порядку позовного провадження розглядаються справи, в яких наявний спір (порушення, оспорювання чи невизнання) щодо цивільного, сімейного, житлового, земельного, трудового та іншого суб'єктивного права, крім випадків, коли розгляд таких справ проводиться за правилами іншого судочинства (ст. 15 ЦПК). По-третє, не можна ототожнювати позов з власне порушеним правом, адже останнє існує і до моменту порушення, а позов може виникнути лише після правопорушення. По-четверте, позов не є діяльністю, адже він має не динамічний, а статичний характер, а діяльність, що спрямована на реалізацію позову, називають пред'явленням позову.

Позов як матеріально-правова вимога знаходить своє закріплення в особливій процесуальній формі – позовній заяві, тобто не можна ототожнювати позов і позовну заяву, що співвідносяться між собою як форма і зміст.

З урахуванням сутності позовної форми захисту цивільного права та інтересу слід визначити, що **позов** – це вимога заінтересованої особи до суду про здійснення правосуддя у цивільних справах на захист прав та інтересів, порушених чи оспорюваних іншою особою⁵.

Позов втілює в собі право заінтересованої особи на відкриття провадження в цивільній справі у суді і судової діяльності на захист порушеного, невизнаного або оспорюваного права чи інтересу, державних і суспільних інтересів. Отже, **позов** – це звернена через суд матеріально-правова вимога позивача до відповідача про захист порушеного, оспорюваного чи невизнаного суб'єктивного права або інтересу, здійснена у визначеній законом процесуальній формі.

Сутність позову визначається з урахуванням нерозривної єдності двох його аспектів: матеріально-правового і процесуального.

Матеріально-правовий аспект позову – це вимога позивача до відповідача, звернена через суд, про захист матеріального права.

Процесуально-правовий аспект – це вміщена в позові вимога позивача до суду про захист права із спірних правовідносин. Це також втілення матеріальної вимоги позивача у визначеній процесуальній формі: позовній заяві, пред'явлення якої до суду спричинює правові наслідки.

ВИСНОВОК З ПЕРШОГО ПИТАННЯ:

З урахуванням сутності позовної форми захисту цивільного права та інтересу слід визначити, що позов – це вимога заінтересованої особи до суду про здійснення правосуддя у цивільних справах на захист прав та інтересів, порушених чи оспорюваних іншою особою.

⁵ Штефан М.Й. Цивільне процесуальне право України: Академічний курс. – С. 322.

II. ПИТАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КЛАСИФІКАЦІЇ ПОЗОВІВ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

За своїм складом, матеріально-правовими вимогами позов, як правило, має виразний індивідуальний характер. Разом з тим у різноманітті позовів вирізняють їх спільні ознаки. Саме за своїм змістом позови класифікують на види. Поділ позовів на види, як і на інші складові елементи позову, допомагає освоїти процесуальну форму звернення до суду, з'ясувати спрямованість позову, а також його матеріально-правову природу.

В основі *процесуально-правової класифікації позовів на види* лежить процесуально-правова ознака, а саме: за способом процесуального захисту; за матеріально-правовою належністю правовідносин.

За способом процесуального захисту, який відображається у змісті позову, вони класифікуються на:

- 1) позови про присудження (виконавчі);
- 2) позови про визнання (установчі);
- 3) перетворювальні позови (конститутивні).

Першу групу позовів (*позови про присудження*) складають *позови, які спрямовані на поновлення, припинення порушеного права та усунення перешкод у його здійсненні* (наприклад, про стягнення позики, аліментів, відшкодування завданих збитків тощо). Позовами про присудження від суду вимагається поновлення становища, що існувало до порушення права, та припинення дій, які їх порушують.

Позови про присудження ще мають назву *виконавчих*, тобто таких, які виконуються за судовим рішенням примусово, через виконавчу службу, якщо відповідач відмовиться від добровільного виконання.

Позовом про визнання є позов, спрямований на підтвердження судом наявності чи відсутності визначених правовідносин між сторонами. Тобто, до позовів про визнання належать такі, що за своїм змістом і метою спрямовані на визнання наявності чи відсутності цивільного права і обов'язку. Позови про визнання в теорії процесуального права також називають *установчими*. До цього виду належать позови про визнання правочину недійсним, встановлення батьківства, встановлення прав авторства, визнання права власності, визнання права на спадщину тощо.

Перетворювальними називаються позови, спрямовані на припинення, зміну спірних правовідносин (юридичного факту) або створення (формування) нових прав і обов'язків. Право на зміну та припинення спірних правовідносин передбачено п. 5, 6 ст. 16 ЦК. Ухвалюючи рішення за перетворювальним позовом, суд додає щось нове до існуючих між сторонами правовідносин, у зв'язку з чим даний вид позовів називають ще *конститутивним*.

До перетворювальних (конститутивних) позовів відносять: позови про розірвання шлюбу, розірвання (припинення) договору житлового найму, зміну

стягнення розміру відшкодування або аліментів, виділ частки зі спільного майна подружжя тощо.

Матеріально-правова класифікація позовів заснована на матеріально-правовій ознаці – за матеріально-правовою належністю правовідносин. Грунтуючись на зазначеному, позови поділяють на цивільні, трудові, сімейні, житлові, земельні, позови, що виникають з приводу захисту прав споживачів, позови, що виникають з приводу авторського права і суміжних прав тощо. Такий поділ з урахуванням особливостей їх розгляду в судовому процесі має практичне значення при узагальненні судової практики.

ВИСНОВОК З ДРУГОГО ПИТАННЯ:

Розглянувши питання класифікації позовів за різними підставами, можна зробити висновок про те, що дана систематизація позовів дозволяє здійснювати узагальнення судової практики, вести профілактику правопорушень, а також визначити прогалини законодавства і напрямки їх усунення в процесі законотворчості чи тлумачення норм права вищими судовими інстанціями.

Класифікація позовів має важливе значення, оскільки забезпечує можливість різноманітніше і в наслідок цього відповідно до реалій описати цей інститут цивільно-процесуального права, а також дозволяє окреслити найважливіші характеристики розглядуваних правових зв'язків.

III. ОСОБИ, ЯКІ БЕРУТЬ УЧАСТЬ У СПРАВАХ ПОЗОВНОГО ПРОВАДЖЕННЯ; ІНШІ УЧАСНИКИ У СПРАВАХ ПОЗОВНОГО ПРОВАДЖЕННЯ; ЇХ ПРОЦЕСУАЛЬНІ ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ.

Суб'єктний склад позовного провадження достатньо широкийрізноманітний. Залежно від наявності юридичної матеріальної та процесуальної заінтересованості, змісту процесуальної діяльності учасників позовного провадження можна поділити на три групи:

- 1) *особи, які здійснюють правосуддя в цивільних справах:*
 - а) суди, які розглядають і вирішують справи по суті у першій інстанції;
- 2) *особи, які беруть участь у справі:*
 - а) *з метою захисту своїх прав і законних інтересів:* сторони, треті особи, представники сторін та третіх осіб (ч. 1 ст. 26 ЦПК);
 - б) *з метою захисту прав інших осіб, державних чи громадських інтересів:* Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, прокурор, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, фізичні та юридичні особи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб (ч. 3 ст. 26, ст. 45 ЦПК);
- 3) *особи, які сприяють судовому розгляду та вирішенню справи (інші учасники цивільного процесу):*
 - а) *особи, які сприяють доказуванню у справі:* свідок, експерт, перекладач, спеціаліст (ст. 47 ЦПК);
 - б) *особа, яка надає правову допомогу* (ст. 47 ЦПК);
 - в) *особи, діяльність яких пов'язана з правосуддям* – секретар судового засідання, судовий розпорядник (ст. 47 ЦПК).

Особи, які здійснюють правосуддя у цивільних справах. Першу групу суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин становлять суди загальної юрисдикції. Як державні органи вони наділені владними функціями, уповноважені від імені держави справляти правосуддя у цивільних справах у порядку позовного провадження – розглядати цивільні справи по суті. Суд є обов'язковим суб'єктом усіх цивільних процесуальних правовідносин, тобто, без суду неможливі самі процесуальні правовідносини.

Суддя, секретар судового засідання, судовий розпорядник є посадовими особами суду, перебувають з ним у трудових правовідносинах, є носіями службових прав і обов'язків, наданих їм для участі у виконанні завдань державного органу. Цивільним процесуальним кодексом зазначені особи визначені як суб'єкти цивільних процесуальних правовідносин. Проте виникнення, розвиток і припинення цивільних процесуальних правовідносин відбувається не з ними особисто, а з судом, уповноваженим державою розглядати і вирішувати цивільні справи відповідно до закону.

Учасниками цивільного процесу в позовному провадженні крім суду є сторони, треті особи, представники сторін та третіх осіб Крім того у статті 47

ЦПК названі й інші учасники цивільного процесу: експерт, свідок, перекладач, спеціаліст, особа, яка надає правову допомогу.

Особи, які беруть участь у справі. Особи, які беруть участь у справі (ст. 26 ЦПК), відрізняються від інших суб'єктів тим, що *мають юридичну заінтересованість у результатах вирішення судом справи і в реалізації ухваленого рішення*. Заінтересованість цих осіб зумовлюється тим, що вони мають відношення до справи як учасники матеріального спору (*суб'єктивний матеріально-правовий характер заінтересованості*) або внаслідок виконання ними функцій в системі державного управління (*держаний і громадський характер заінтересованості*). Як особи, які беруть участь у справі, юридично заінтересовані особи мають рівні процесуальні права (ст. 27 ЦПК) і в своїх судженнях та діях можуть висловлювати і визначати своє ставлення з приводу правової суті цивільної справи, а також з будь-яких питань, що виникають у процесі перегляду і перевірки судових рішень у судах вищих інстанцій щодо законності та обґрунтованості ухвалених судових рішень.

Разом з тим, *характер і ступінь юридичної заінтересованості* зазначених осіб не однаковий:

а) сторони в позовному провадженні перебувають між собою в спірних матеріальних правовідносинах, що вимагають судового захисту. В зв'язку з цим їх заінтересованість у справі має суб'єктивний матеріально-правовий характер. Стаття 30 ЦПК також допускає участь держави в якості позивача чи відповідача. До даної підгрупи суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин належать треті особи (ст. 34-35 ЦПК), які мають правовий зв'язок з однією із сторін і заінтересованість, обумовлену тим, що наслідки розгляду судом такої справи можуть вплинути на ці правовідносини;

б) представники сторін та третіх осіб статтею 26 ЦПК віднесені також до складу осіб, які беруть участь у справі. Наділені відповідними повноваженнями (ст. 44 ЦПК), що належно посвідчені згідно з вимогами закону (ст. 42 ЦПК), представники покликані захищати права та інтереси осіб, яких вони представляють в цивільному процесі у справі;

в) самотійну підгрупу осіб, які беруть участь у справі, становлять Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, прокурор, органи державної влади, органи місцевого самоврядування фізичні та юридичні особи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб (ст. 45 ЦПК). Характерною рисою їх участі є наявність у справі охоронюваного законом державного або громадського інтересу. Цивільні процесуальні правовідносини між судом, прокурором, органами державної влади, органами місцевого самоврядування виникають тоді, коли останні, здійснюючи покладені на них посадові обов'язки, покликані захищати права інших осіб та інтереси держави.

Іншими суб'єктами цивільних процесуальних правовідносин є особи, визначені ЦПК як *інші учасники цивільного процесу* або *особи, які сприяють судовому розгляду та вирішенню справи* (свідок, експерт, спеціаліст, перекладач, особа, яка надає правову допомогу). Зазначені особи

характеризуються *відсутністю у справі юридичної заінтересованості*, але обійтися без їх участі в цивільному процесі неможливо. Вони сприяють особам, які беруть участь у справі, в доказовій діяльності, судові – у встановленні фактичних обставин у справі. Між такими особами і судом існують взаємні процесуальні права і обов'язки, тому вони є суб'єктами цивільних процесуальних правовідносин.

ВИСНОВОК З ТРЕТЬОГО ПИТАННЯ:

Підсумовуючи вищесказане слід акцентувати на тому, що суб'єкти цивільних процесуальних правовідносин мають притаманну лише цим правовідносинам структуру. Як учасники цивільного процесу вони поділяються на три групи: особи, які здійснюють правосуддя у цивільних справах; особи, які беруть участь у справі, тобто мають юридичну заінтересованість і наділені цивільною процесуальною правоздатністю; особи, які сприяють здійсненню правосуддя, тобто особи, які не мають юридичної заінтересованості щодо результатів розгляду справи. Суб'єкти цивільних процесуальних правовідносин (учасники цивільного процесу) як носії цивільно-процесуальних прав і обов'язків визначені нормами цивільного процесуального права.

ВИСНОВКИ З ТЕМИ:

У лекції розглянуто позовне провадження як вид цивільного судочинства, позов – як інститут цивільного процесуального права, розглянуто види позовів, процесуальні питання позовного провадження.

Суб'єктний склад позовного провадження достатньо широкий і різноманітний. Залежно від наявності юридичної матеріальної та процесуальної заінтересованості, змісту процесуальної діяльності учасників позовного провадження можна поділити на три групи:

3) *особи, які здійснюють правосуддя в цивільних справах:*

а) суди, які розглядають і вирішують справи по суті у першій інстанції;

4) *особи, які беруть участь у справі:*

а) *з метою захисту своїх прав і законних інтересів:* сторони, треті особи, представники сторін та третіх осіб (ч. 1 ст. 26 ЦПК);

б) *з метою захисту прав інших осіб, державних чи громадських інтересів:* Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, прокурор, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, фізичні та юридичні особи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб (ч. 3 ст. 26, ст. 45 ЦПК);

3) *особи, які сприяють судовому розгляду та вирішенню справи (інші учасники цивільного процесу):*

а) *особи, які сприяють доказуванню у справі:* свідок, експерт, перекладач, спеціаліст (ст. 47 ЦПК);

б) *особа, яка надає правову допомогу* (ст. 47 ЦПК);

в) особи, діяльність яких пов'язана з правосуддям – секретар судового засідання, судовий розпорядник (ст. 47 ЦПК).

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДАНОЇ ТЕМИ:

1. Вивчаючи дану тему, **студенти магістратури повинні навчитися:** Характеризувати позов як інститут цивільного процесуального права, види позовів; вміти складати позовні заяви та інші процесуальні документи.

2. Питання для самоперевірки та контролю засвоєння знань:

1. Позовне провадження як вид цивільного судочинства.
2. Процедури відкриття провадження у справі, підготовки справи ждо судового розгляду, судового розгляду: їх особливості.
3. Інститут позову в цивільному процесуальному праві.
4. Зміна предмета та підстави позову, збільшення чи зменшення обсягу позовних вимог.
5. Відмова позивача від позову та її процесуальні наслідки.
6. Визнання позову відповідачем, його процесуальні наслідки.
7. Процесуальний порядок, підстави забезпечення позову.
8. Особи, які беруть участь у справах позовного провадження.
9. Інші учасники у справах позовного провадження.
10. Участь у справах позовного провадження органів та осіб, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб.

**ТЕМА № 3: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ НАКАЗНОГО
ПРОВАДЖЕННЯ
(2 години)**

ПЛАН ЛЕКЦІЇ:

1. Процесуальні особливості наказного провадження. Проблема процесуальної форми в наказному провадженні. Правова природа наказного провадження.
2. Предмет розгляду у справах наказного провадження. Особливості розгляду справи у порядку наказного провадження.
3. Особливості набрання судовим наказом законної сили. Скасування судового наказу.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Нормативно-правові акти

2. Конституція України. Прийнята на V сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року // Відомості ВРУ. – 1996. - № 30. – Ст. 141.
 3. Цивільний процесуальний кодекс України № 1618-IV від 18 березня 2004 р. // ВВР. – 2004. - № 40-41, 42. – Ст. 492 (у редакції від 31 травня 2011 р.).
 4. Про судовий збір. Закон України від 8 липня 2011 р. № 3674-VI // [Офіційне джерело]: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
 5. Про виконавче провадження. Закон України у редакції від 4 листопада 2010 р. № 2677-VI // [Офіційне джерело]: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
 6. Щодо роз'яснення окремих аспектів видачі судових наказів про стягнення заборгованості по оплаті комунальних послуг: Вищий спеціалізований суд; Лист від 03.05.2012 № 6-27/0/9-12 // <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0027740-12>
 7. Про граничні розміри компенсації витрат, пов'язаних з розглядом цивільних та адміністративних справ, і порядок їх компенсації за рахунок держави. Постанова Кабінету Міністрів України від 27 квітня 2006 р. № 590 // Урядовий кур'єр. – 2006. - № 86 (11 травня).
- Підручники, навчальні посібники, інші дидактичні та методичні матеріали
8. Курс цивільного процесу: підручник / В. В. Комаров, В. А. Бігун, В.В.Баранкова та ін. ; ред. В. В. Комаров ; рец.: В. С. Зеленецький, О. І. Процевський ; Національний університет "Юридична академія України імені Ярослава Мудрого". - Харків : Право, 2014 (Харків). - 1352 с.
 9. Литовченко Л. А. Цивільний процес: навчальний посібник. – Дніпропетровськ: «Адверта», 2013. – 482 с.
 10. Цивільний процес України: підручник / Національний

університет "Одеська юридична академія"; ред.: Є. О. Харитонов, О. І. Харитонova, Н.Ю. Голубєва ; рец.: В. В. Луць, Р. Б. Шишка, І. М. Кучеренко. - К. : Істина, 2014 (К.). - 536 с.

Наукові видання

1. Ахмач, Ганна. Еволюція та перспективи розвитку наказного провадження / Г. Ахмач // Підприємництво, господарство і право : ТОВ "Друкарня Бізнесполіграф". - 2014. - № 9. - С. 35-38.

2. Бичкова, Світлана Сергіївна. Можливість участі в наказному провадженні інших учасників цивільного процесу / С. С. Бичкова // Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ. - Київ, 2013. - Вип. 6. - С. 51-59.

3. Практика розгляду судами цивільних справ у наказному провадженні // Вісник Верховного Суду України : Офіційне науково-практичне видання / Верховний Суд України : ТОВ "Видавництво "Істина". - 2008. - № 1. - С. 25-36.

4. Рябченко Ю.Ю. Застосування процедури наказного провадження при розгляді справ про захист прав споживачів / Ю. Ю. Рябченко // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. - Харків, 2009. - Вип. 44. - С. 188-196.

5. Свідерська М. Правова характеристика спрощених цивільних процесуальних процедур деяких зарубіжних країн, які мають спільну природу з вітчизняним наказним провадженням / М.Свідерська // Підприємництво, господарство і право : ТОВ "Друкарня Бізнесполіграф". - 2009. - № 2. - С. 101-104.

6. Свідерська М.В. Судовий наказ як виконавчий документ // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні : Матеріали XIII регіональної науково-практичної конференції (м. Львів, 8-9 лютого 2007 р.) / Львівський національний університет ім. І. Франка : ЛНУ ім. Я.Франка. - 2007. - С.341-343.

7. Фазікош Г.В. Судовий наказ у цивільному судочинстві (порівняльно-правова характеристика української, російської та німецької моделей) // Судова апеляція : Науково-практичний журнал / Апеляційний суд м. Києва, Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України : ТОВ "Видавництво "Юридична думка". - 2015. - № 1. - С. 104-113.

МЕТА ЛЕКЦІЇ:

Мета лекції полягає у формуванні знань про наказне провадження як виду цивільного судочинства, його процесуальні особливості, підстави видачі судом судового наказу, набрання ним законної сили, його скасування.

ВСТУП

ЦПК передбачено розгляд справ у порядку наказного провадження (ч. 3 ст. 15 ЦПК). Слід сказати, що відповідно до Закону України «Про судоустрій та статус суддів» від 7 липня 2010 р. внесено істотні зміни до ЦПК, які стосуються наказного провадження.

Предметом вивчення даної теми є наказне провадження з притаманними процесуальними особливостями розгляду і вирішення справ.

I. ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ НАКАЗНОГО ПРОВАДЖЕННЯ. ПРОБЛЕМА ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ФОРМИ В НАКАЗНОМУ ПРОВАДЖЕННІ. ПРАВОВА ПРИРОДА НАКАЗНОГО ПРОВАДЖЕННЯ.

Наказне провадження – це спрощений вид провадження у справах за вимогами, які мають очевидно достовірний характер. Наказне провадження може бути порушене лише за документально підтвердженими і безспірними вимогами, передбаченими ст. 96 ЦПК.

Наказне провадження є самостійним видом судочинства в суді першої інстанції. Йому притаманні певні особливості, якими є: обмежене коло вимог, відносно яких таке провадження допустиме; склад учасників; непередбаченість судового засідання; порядок розгляду заяв і видачі судового наказу; набрання судовим наказом законної сили; скасування судового наказу судом, який його видав.

Особами, які беруть участь у справі, у наказному провадженні є *стягувач* та *боржник*, а також *їхні представники* (ч. 2 ст. 26 ЦПК). Стягувачем і боржником можуть бути як фізичні так і юридичні особи.

Заявником – *стягувачем* – є особа, яка звертається до суду із заявою про видачу судового наказу і якій належить право вимоги, що є предметом судового вирішення. Заява про видачу судового наказу від імені заявника може бути подана його представником при наявності у нього належно оформлених повноважень для вчинення таких дій (ч.ч. 3, 4 ст. 98 ЦПК).

У ч. 2 ст. 95 ЦПК зазначається, що із заявою про видачу судового наказу можуть звернутися органи та особи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб. Останні зазначені у ст. 45 ЦПК, зокрема, це прокурор, який може пред'явити до суду заяву про видачу судового наказу в інтересах стягувача, у визначених законом випадках. Пред'являючи таку заяву, прокурор зобов'язаний не тільки вказати на порушення інтересів громадянина

чи держави, але й послатися на конкретний матеріальний закон, який ці інтереси охороняє, та мотивувати причину, за якої громадянин не може сам звернутися до суду.

Боржником є особа, з якої слід стягнути грошові кошти за заявою стягувача.

Вирішення справи у порядку наказного провадження відбувається у формі видачі судового наказу – судового рішення особливої форми, яке водночас є виконавчим документом і підлягає виконанню за правилами, встановленими для виконання судових рішень у встановленому законом порядку (ст. 95 ЦПК), тобто відповідно до Закону України «Про виконавче провадження».

ВИСНОВОК З ПЕРШОГО ПИТАННЯ:

Наказне провадження – це спрощений вид провадження у справах за вимогами, які мають очевидно достовірний характер. Наказне провадження може бути порушене лише за документально підтвердженими і безспірними вимогами, передбаченими ст. 96 ЦПК. Наказне провадження є самостійним видом судочинства в суді першої інстанції. Йому притаманні певні особливості, якими є: обмежене коло вимог, відносно яких таке провадження допустиме; склад учасників; непередбаченість судового засідання; порядок розгляду заяв і видачі судового наказу; набрання судовим наказом законної сили; скасування судового наказу судом, який його видав.

II. ПРЕДМЕТ РОЗГЛЯДУ У СПРАВАХ НАКАЗНОГО ПРОВАДЖЕННЯ. ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ СПРАВИ У ПОРЯДКУ НАКАЗНОГО ПРОВАДЖЕННЯ.

Предметом розгляду у справах наказного провадження є зазначені у ст. 96 ЦПК вимоги.

Відповідно до ст. 96 ЦПК *судовий наказ може бути видано, у разі якщо:*

- 1) заявлено вимогу про стягнення нарахованої, але не виплаченої працівникові суми заробітної плати;
- 2) заявлено вимогу про компенсацію витрат на проведення розшуку відповідача, боржника, дитини або транспортних засобів боржника;
- 3) заявлено вимогу про стягнення заборгованості за оплату житлово-комунальних послуг, телекомунікаційних послуг, послуг телебачення та радіомовлення з урахуванням індексу інфляції та трьох відсотків річних, нарахованих заявником на суму заборгованості;
- 4) заявлено вимогу про присудження аліментів на дитину в розмірі тридцяти відсотків прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку, якщо ця вимога не пов'язана із встановленням чи оспорюванням батьківства (материнства) та необхідністю залучення інших зацікавлених осіб;

5) заявлено вимогу про повернення вартості товару неналежної якості, якщо є рішення суду, яке набрало законної сили, про встановлення факту продажу товару неналежної якості, ухвалене на користь невизначеного кола споживачів.

Для видачі судового наказу заявником (стягувачем) подається до суду першої інстанції за загальними правилами підсудності (ст. 97 ЦПК) **заява про видачу судового наказу** (до ст. 98 ЦПК). Заява має бути підписана заявником або його представником і подана з її копіями та копіями доданих до неї документів відповідно до кількості боржників. Якщо заява подається представником заявника, до неї повинно бути додано документ, що підтверджує повноваження представника.

До заяви про видачу судового наказу додається документ, що підтверджує **сплату судового збору**. Статтею 99 ЦПК визначено, що за подання заяви про видачу судового наказу сплачується судовий збір у розмірі п'ятдесяти відсотків ставки, яка визначається з оспорюваної суми у разі звернення в суд з позовом у порядку позовного провадження. У разі відмови в прийнятті заяви про видачу судового наказу або в разі скасування судового наказу внесена сума судового збору стягувачу не повертається. У разі пред'явлення стягувачем позову до боржника у порядку позовного провадження сума судового збору сплаченого за подання заяви про видачу судового наказу зараховується до суми судового збору, встановленої за позовну заяву.

Згідно з ч. 6 ст. 98 ЦПК до заяви, яка неналежно оформлена, застосовуються положення ст. 121 ЦПК, тобто суд може постановити ухвали про залишення заяви без руху і повернення заяви у разі, якщо вона не відповідає вимогам щодо змісту та форми, порядку подання, сплати судового збору.

Стаття 100 ЦПК визначає підстави для відмови у прийнятті заяви про видачу судового наказу чи її повернення

Так, відповідно до ч. 1 цієї статті **суддя повертає заяву про видачу судового наказу**, у разі якщо:

- 1) заявник у встановлений судом строк не усунув недоліки заяви про видачу судового наказу;
- 2) до моменту відкриття наказного провадження надійшло звернення заявника про повернення заяви про видачу судового наказу;
- 3) наявні обставини, зазначені у пунктах 2-4 частини третьої статті 121 ЦПК.

Про повернення заяви про видачу судового наказу суддя постановляє ухвалу (ч. 2 ст. 100 ЦПК).

Повернення заяви у випадку, встановленому ч. 1 ст. 100 ЦПК, не є перешкодою для повторного звернення з такою заявою після усунення її недоліків (ч. 1 ст. 101 ЦПК).

Відповідно до ч. 3 ст. 100 **суддя відмовляє у прийнятті заяви про видачу судового наказу**, у разі якщо:

- 1) заявлено вимогу, не передбачену статтею 96 цього Кодексу;

- 2) із заяви і поданих документів вбачається спір про право;
- 3) наявні обставини, зазначені у пунктах 2-5 частини другої статті 122 ЦПК.

Про відмову у прийнятті заяви суддя постановляє ухвалу (ч. 4 ст. 100 ЦПК).

Частиною 5 ст. 100 ЦПК встановлено правило, згідно з яким у разі якщо в заяві про видачу судового наказу містяться вимоги, частина з яких не підлягає розгляду в порядку наказного провадження, то суд постановляє ухвалу про відмову у прийнятті заяви про видачу судового наказу *лише в частині цих вимог*. А у випадку, якщо заявлені вимоги між собою взаємопов'язані і окремий їх розгляд неможливий, то в такому випадку суд відмовляє у прийнятті заяви про видачу судового наказу.

Ухвала суду про відмову у прийнятті заяви про видачу судового наказу може бути оскаржена в апеляційному порядку (п. 1 ч. 1 ст. 293 ЦПК).

При розгляді заяви про видачу судового наказу не передбачено можливість закриття провадження у справі. Тому всі процедурні питання повинні бути вирішені суддею на стадії прийняття заяви про видачу судового наказу.

Відповідно до ч. 1 ст. 102 ЦПК у разі прийняття судом ухвали про відкриття наказного провадження, суд у триденний строк з моменту її постановлення видає судовий наказ по суті заявлених вимог.

Судовий наказ про видачу судового наказу видається без проведення судового розгляду і виклику стягувача та боржника для заслуховування пояснень, тобто не потрібно в судовому засіданні досліджувати докази, вести журнал або протокол судового засідання. Разом з тим, видача судового наказу здійснюється у чітко регламентованій законом цивільній процесуальній формі. Він видається суддею одноособово, при цьому суддя діє від імені суду як органу державної влади. Фактичні обставини справи встановлюються судом у спрощеному вигляді: перевіряються наявність певних обставин, пов'язаних з характером заявлених вимог, документальні підтвердження цих вимог. Саме вони досліджуються і оцінюються суддею при вирішенні питання про видачу судового наказу.

ВИСНОВОК З ДРУГОГО ПИТАННЯ:

Процедура наказного провадження передбачає сукупність процесуальних дій суду щодо видачі судового наказу. Зазначена процедура відрізняється від процедури розгляду справ у порядку позовного і окремого проваджень. У ній відсутні стадії підготовки справи до судового розгляду, судового розгляду, скорочені і терміни розгляду справи у порядку наказного провадження. Разом з тим, видача судового наказу здійснюється у чітко регламентованій законом цивільній процесуальній формі. Він видається суддею одноособово, при цьому суддя діє від імені суду як органу державної влади.

III. ОСОБЛИВОСТІ НАБРАННЯ СУДОВИМ НАКАЗОМ ЗАКОННОЇ СИЛИ. СКАСУВАННЯ СУДОВОГО НАКАЗУ.

Судовий наказ є особливою формою судового рішення, що видається судом за результатами розгляду вимог, передбачених статтею 96 ЦПК (ч. 1 ст. 95 ЦПК).

Судовий наказ видається лише при відсутності спору про право. Якщо із заяви і поданих документів вбачається спір про право, у такому разі наявний спір має розглядатися за правилами позовного провадження.

Вимоги щодо **форми і змісту судового наказу** викладені у ст. 103 ЦПК. Згідно з ч. 1 ст. 103 у судовому наказі зазначаються:

- 1) дата видачі наказу;
- 2) найменування суду, прізвище та ініціали судді, який видав судовий наказ;
- 3) ім'я (найменування) стягувача і боржника, їх місце проживання або місцезнаходження;
- 4) посилання на закон, на підставі якого підлягають задоволенню заявлені вимоги;
- 5) сума грошових коштів, які підлягають стягненню, а також розрахунковий рахунок боржника (юридичної особи) в установі банку, з якого повинні бути стягнуті грошові кошти, якщо такий повідомлений заявником;
- 6) сума судових витрат, що сплачена заявником і підлягає стягненню на його користь з боржника;
- 7) відомості про порядок і строки подання заяви про скасування судового наказу.

Крім того, відповідно до ч. 2 ст. 103 ЦПК судовий наказ має відповідати вимогам до виконавчого документа, встановленим Законом України «Про виконавче провадження» та обов'язково містити положення про дату видачі судового наказу стягувачу, дату набрання судовим наказом законної сили та строк пред'явлення судового наказу до виконання. Зазначені відомості вносяться до судового наказу у день його видачі стягувачу для пред'явлення до виконання.

Судовий наказ складається і підписується суддею у *двох примірниках*, один з яких залишається у справі, а другий скріплюється печаткою суду і видається стягувачу після набрання ним законної сили (ч. 3 ст. 103 ЦПК).

Відповідно до ст. 104 ЦПК після видачі судового наказу суд не пізніше наступного дня надсилає його *копію* боржникові рекомендованим листом із повідомленням. Одночасно з копією судового наказу боржникові надсилається копія заяви стягувача з копіями доданих до неї документів. Копія судового наказу разом з додатками надсилаються фізичній особі - боржнику на адресу,

зазначену в документах, передбачених частиною шостою статті 100 ЦПК, а боржнику - юридичній особі чи фізичній особі - підприємцю, - за адресою місцезнаходження (місця проживання), зазначеній в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців.

Частиною 4 ст. 104 визначається, що днем отримання боржником копії судового наказу є дата, зазначена у поштовому повідомленні про вручення. У разі якщо боржник відмовляється від отримання копії судового наказу або відсутній за вказаною адресою, днем отримання боржником копії судового наказу є день проставлення у поштовому повідомленні відмітки про відмову боржника отримати копію судового наказу чи відмітки про відсутність боржника за вказаною адресою.

Боржник має право протягом десяти днів з дня отримання копії судового наказу та доданих до неї документів подати **заяву про скасування судового наказу** (ст. 105 ЦПК). Заява про скасування судового наказу може також бути подана органами та особами, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб.

Заява про скасування судового наказу подається в суд у письмовій формі. У заяві про скасування судового наказу має бути зазначено:

- 1) найменування суду, в який подається заява;
- 2) ім'я (найменування) стягувача та боржника, а також ім'я (найменування) представника боржника, якщо заява подається представником, їхнє місце проживання або місцезнаходження;
- 3) наказ, що оспорується;
- 4) посилання на обставини, які свідчать про повну або часткову необґрунтованість вимог стягувача;
- 5) посилання на докази, якими боржник обґрунтовує свої заперечення проти вимог стягувача;
- 6) перелік документів, що додаються до заяви.

Заява підписується боржником або його представником і подається з її копією та копіями доданих до неї документів для надання стягувачеві. До заяви, яка подається представником боржника, має бути додано документ, що підтверджує його повноваження.

До неналежно оформленої заяви про скасування судового наказу застосовуються норми статті 121 цього Кодексу.

Заява про скасування судового наказу розглядається судом протягом десяти днів з дня постановлення ухвали про прийняття такої заяви до розгляду у відкритому судовому засіданні. Неявка осіб, належним чином повідомлених про час і місце розгляду заяви про скасування судового наказу, не перешкоджає розгляду такої заяви.

За результатами розгляду заяви про скасування судового наказу суд має право:

- 1) залишити заяву про скасування судового наказу без задоволення;

2) скасувати судовий наказ та роз'яснити, що заявлені стягувачем вимоги можуть бути розглянуті у позовному провадженні з додержанням загальних правил щодо пред'явлення позову;

3) змінити судовий наказ.

Про залишення заяви про скасування судового наказу без задоволення та про скасування судового наказу суд постановляє ухвалу. У разі зміни судового наказу видає судовий наказ.

Змінений судовий наказ чи судовий наказ, щодо якого суд прийняв ухвалу про залишення заяви про його скасування без задоволення, можуть бути оскаржені в апеляційному порядку, встановленому ЦПК.

У разі ненадходження заяви від боржника протягом *трьох днів* після закінчення строку на її подання **судовий наказ набирає законної сили** і суд видає його стягувачеві для пред'явлення до виконання (ч. 1 ст. 106 ЦПК).

Якщо суд за результатами розгляду заяви про скасування судового наказу прийняв ухвалу про залишення такої заяви без задоволення або змінив судовий наказ, то судовий наказ чи змінений судовий наказ набирає законної сили після закінчення строку на подання апеляційної скарги, якщо апеляційну скаргу не було подано. У разі подання апеляційної скарги судовий наказ чи змінений судовий наказ, якщо його не скасовано, набирає законної сили після розгляду справи апеляційним судом (ч. 2 ст. 106 ЦПК).

Судовий наказ одночасно є **виконавчим документом** і має відповідати вимогам, які пред'являються до виконавчого документа, встановленим Законом України «Про виконавче провадження» (ст. 18). Судовий наказ пред'являється для виконання у порядку, встановленому для виконання рішення суду.

Враховуючи, що судовий наказ є різновидом судового рішення, на нього поширюються положення норм, що регулюють його виконання. Так, згідно зі ст. 373 ЦПК стягувач або боржник вправі за наявності певних обставин, що затруднюють виконання, ставити питання про відстрочку або розстрочку виконання, зміну способу і порядку виконання.

Ухвали суду про відстрочку, розстрочку виконання судового наказу та інші ухвали можуть бути оскаржені за загальними правилами ЦПК.

ВИСНОВОК З ТРЕТЬОГО ПИТАННЯ:

Судовий наказ є особливою формою судового рішення, що видається судом за результатами розгляду вимог, передбачених статтею 96 ЦПК. Судовий наказ видається лише при відсутності спору про право. Форма і зміст судового наказу мають відповідати загальним вимогам щодо судових рішень з урахуванням особливостей його того, що у судовому наказі відсутні такі частини судового рішення, як описова і мотивувальна частини. Судовий наказ одночасно є виконавчим документом і тому і має відповідати вимогам, які пред'являються до виконавчого документа, встановленим Законом України «Про виконавче провадження».

ВИСНОВКИ З ТЕМИ:

Аналіз норм, які регулюють наказне провадження, дають підстави для висновку про те, що на нього у повній мірі поширюються вимоги щодо правильного і своєчасного розгляду і вирішення цивільних справ, до числа яких відносяться і справи про видачу судового наказу. У наказному провадженні дотримуються вимоги щодо цивільної процесуальної форми, стадійності судового провадження. Разом з тим, особливості процедури наказного провадження зумовлюють і особливості дії в ньому принципів змагальності і диспозитивності.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДАНОЇ ТЕМИ:

1. Вивчаючи дану тему, студенти магістратури повинні навчитися:

характеризувати процесуальні права та обов'язки учасників наказного провадження, аналізувати правові підстави щодо видачі судового наказу з метою правильного застосування норм ст. 96 ЦПК; складати процесуальні документи: заяви про видачу судового наказу; заяву про скасування судового наказу; судовий наказ.

2. Питання для самоперевірки та контролю засвоєння знань:

1. Поняття та особливості наказного провадження.
2. Процесуальні строки у наказному провадженні.
3. Предмет розгляду у справах наказного провадження.
4. Зміст заяви про видачу судового наказу.
5. Особливості доказування у наказному провадженні.
6. Підстави та правові наслідки повернення заяви про видачу судового наказу.
7. Підстави та правові наслідки відмови суду у прийнятті заяви про видачу судового наказу.
8. Особливості розгляду справи у порядку наказного провадження.
9. Зміст судового наказу.
10. Набрання судовим наказом законної сили та видача його стягувачеві.
11. Процесуальний порядок скасування судового наказу.

ТЕМА № 4: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ОКРЕМОГО ПРОВАДЖЕННЯ**(2 години)****ПЛАН ЛЕКЦІЇ:**

1. Природа окремого провадження. Самостійність окремого провадження у структурі цивільного судочинства.
2. Особи, які беруть участь у справах окремого провадження: заявники, заінтересовані особи – теоретичні і практичні проблеми визначення і диференціації.
3. Категорії справ, які розглядаються у порядку окремого провадження. Їх загальні риси та особливості.
 - 3.1. Справи про зміну правового статусу фізичної особи та встановлення фактів, що мають юридичне значення.
 - 3.2. Справи про визнання або відновлення неоспорюваних суб'єктивних прав.
 - 3.3. Справи про застосування встановлених законом заходів щодо захисту прав та законних інтересів.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА***Нормативно-правові акти***

1. Конституція України. Прийнята на V сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року // Відомості ВРУ. – 1996. - № 30. – Ст. 141.
2. Цивільний процесуальний кодекс України № 1618-IV від 18 березня 2004 р. // ВВР. – 2004. - № 40-41, 42. – Ст. 492 (у редакції від 31.05.2011).
3. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV // ВВР. – 2003. – №№ 40-44. – Ст. 356.
4. Сімейний кодекс України № 2947-III від 10 січня 2002 р. // ВВР. – 2002. - № 21-22. – Ст. 135.
5. Про судовий збір. Закон України від 8 липня 2011 р. № 3674-VI // [Офіційне джерело]: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
6. Про безоплатну правову допомогу. Закон України від 2 червня 2011 р. № 3460-VI // [Офіційне джерело]: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
7. Про адвокатуру та адвокатську діяльність. Закон України від 5 липня 2012 р. № 5076-VI // [Офіційне джерело]: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
8. Про нотаріат. Закон України № 3425-XII від 2 вересня 1993 р. // ВВР. – 1993. - № 39. – Ст. 383 (із змінами).
9. Постанови Пленуму Верховного Суду України, Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, узагальнення судової практики, роз'яснення Міністерства юстиції України

10. Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про усиновлення і про позбавлення та поновлення батьківських прав. Постанова пленуму Верховного Суду України від 30 березня 2007 р. № 3 (із змінами, внесеними згідно з Постановою Верховного Суду України № 20 від 19.12.2008 р.) // <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-07>

11. Про судову практику в справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення. Постанова Пленуму Верховного суду України від 31 січня 1995 р. № 5 (Із змінами, внесеними згідно з Постановою Пленуму Верховного Суду України № 15 від 25.05.98 // <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-95>.

12. Про судову практику із справ про визнання громадянина обмежено дієздатним чи недієздатним. Постанова Пленуму Верховного суду України від 28 березня 1972 р. № 3 // <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-72>

13. Про судову практику із справ про визнання громадянина обмежено дієздатним чи недієздатним. Постанова Пленуму Верховного суду України від 28 березня 1972 р. № 3 // <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-72>

14. Принципи та положення Європейської конвенції про усиновлення дітей (переглянутої). Роз'яснення Міністерства юстиції України від 20.04.2011 р. / М.Б.Сніжко – Начальник відділу міжнародного приватного права Департаменту міжнародного приватного права і міжнародної правової допомоги // [Офіційне джерело]: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

15. Щодо змін у законодавстві у зв'язку з ратифікацією Європейської конвенції про усиновлення дітей (переглянутої). Роз'яснення Міністерства юстиції України від 14.04.2011 р. // [Офіційне джерело]: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

16. Судова практика розгляду справ про розкриття банками інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб / Верховний Суд України / Узагальнення судової практики від 21.12.2009 р. // http://www.yurincom.com/ua/legal_practice/?id=11477

17. Підручники, навчальні посібники, інші дидактичні та методичні матеріали Навчальні посібники, інші дидактичні та методичні матеріали

18. Курс цивільного процесу: підручник / В. В. Комаров, В. А. Бігун, В.В.Баранкова та ін. ; ред. В. В. Комаров ; рец.: В. С. Зеленецький, О. І. Процевський ; Національний університет "Юридична академія України імені Ярослава Мудрого". - Харків : Право, 2013 (Харків). - 1352 с.

19. Литовченко Л. А. Цивільний процес: навчальний посібник. – Дніпропетровськ: «Адверта», 2013. – 482 с.

20. Цивільний процес України: підручник / Національний

університет "Одеська юридична академія"; ред.: Є. О. Харитонов, О. І. Харитонова, Н.Ю. Голубєва ; рец.: В. В. Луць, Р. Б. Шишка, І. М. Кучеренко. - К. : Істина, 2014 (К.). - 536 с.

21. Монографії та наукові видання

22. Білоусов Ю.В. Структура справ окремого провадження за новим Цивільним процесуальним кодексом України // Університетські наукові записки. – 2012. - № 1.

23. Бичкова С. С., Чурпіта Г. В. Визначення складу осіб, які беруть участь у справах окремого провадження, що виникають із сімейних правовідносин // Юридична наука. – 2013. - № 4-5. – С. 57-62.

24. Бондаренко-Зелінська Н. До питання про процесуальну форму підготовки до судового розгляду справ окремого провадження // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: Матеріали XII регіон. Наук.-практ. конф. (9-10 лют. 2006 р.). – Львів, 2006. – С. 196-197.

25. Діденко Л.В. Процесуальні особливості розгляду спорів, пов'язаних з розкриттям банківської таємниці // Південноукраїнський правничий часопис. - 2014. - № 3. - С. 123-125.

26. Євтушенко О. І. Узагальнення практики розгляду судами справ про розкриття інформації, яка містить банківську таємницю [Текст] / О. І. Євтушенко, В. А. Шебуєва // Актуальні питання цивільного та господарського права. – Х., 2015. – № 2 (9). – С. 48–49.

27. Звірко О. Деякі процесуальні аспекти судового розгляду справ про обов'язкову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу / О. Звірко, О. Осипова // Підприємництво, господарство і право. - 2010. - № 10. - С. 90-93

28. Зинов'єва А.В. Правовий статус безвісно відсутньої особи: матеріальний та процесуальний аспекти / А. В. Зинов'єва // Вісник Верховного Суду України : ТОВ "Видавництво "Істина". - 2010. - № 12. - С. 41-46

29. Комаров В. В. Окреме провадження : монографія / В. В. Комаров, Г. О. Світлична, І. В. Удальцова ; ред. В. В. Комаров. - Харків : Право, 2011 (Харків). - 312 с.

30. Німак М. Участь заінтересованих осіб у справах про надання права на шлюб / М. Німак // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні : матеріали XVII регіон. наук.-практ. конф. (м. Львів, 3-4 лютого 2011 р.). - Львів, 2011. - С. 177-178.

31. Окреме провадження в цивільному процесі України [Текст] : навч. посіб. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / [С. В. Ківалов та ін.] ; під ред. д-ра юрид. наук, проф., Засл. юриста України Р. М. Мінченко ; Нац. ун-т "Одес. юрид. акад.". - О. : Фенікс, 2010. - 222с.

32. Олійник А.С. Узагальнення практики розгляду судами цивільних справ про усиновлення дітей, позбавлення батьківських прав,

встановлення опіки та піклування над дітьми // Судова апеляція. - 2012. - № 1. - С. 136-158.

33. Паліюк, В. П. Розгляд судами справ про розкриття банківської таємниці [Текст] : практ. посіб. / В. П. Паліюк. – Миколаїв : ТОВ «Фірма «Іліон», 2013.

34. Процесуальні документи у цивільних справах (теорія, методика, практика) : Наук.-практ. посіб. / За заг. ред. С.Я. Фурси ; Центр правових досліджень Фурси. - К. : Видавець Фурса С.Я., КНТ, 2007. - 1088 с.

35. Судова практика розгляду справ про розкриття банками інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб. Верховний Суд; Узагальнення судової практики від 21.12.2009 р. (Узагальнення підготовлено суддею Верховного Суду України Д.Д.Луспеником та старшим консультантом управління вивчення та узагальнення судової практики Верховного Суду України, кандидатом юридичних наук З.П.Мельник).

36. Узагальнення практики розгляду справ про розкриття банківської таємниці Верховного Суду України [Електронний ресурс] // Юрид. практика. – 2010. – 16 лют. (№ 7 (634)). – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua.=0003700-09>.

37. Шиманович О. Н. Процессуальные особенности рассмотрения судом дел о признании физического лица безвестно отсутствующим и объявлении его умершим/ О. Н. Шиманович // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия: Юридические науки. – 2010. – Т. 23 (62). № 1. 2010. – С. 87-95.

38. Ясинок М. Встановлення фактів, що мають юридичне значення / М.Ясинок // Підприємництво, господарство і право : Науково-практичний господарсько-правовий журнал / : ТОВ "Друкарня Бізнесполіграф". - 2008. - № 11. - С. 172-174.

39. Ясинок, М. Висновок експерта як доказ у справах щодо обсягу правосуб'єктності фізичних осіб / М. Ясинок // Право України. – 2010. - № 3. - С.146-152.

МЕТА ЛЕКЦІЇ:

Мета лекції полягає у формуванні знань про окреме провадження як особливий вид цивільного судочинства, про категорії справ окремого провадження, про судове провадження з усиновлення; формування вмінь щодо підготовки процесуальних документів.

ВСТУП

У цивільному процесі існує такий вид судочинства, який дозволяє заінтересованій особі встановлювати в судовому порядку юридичні факти для подальшого здійснення відповідних суб'єктивних прав та реалізації охоронюваних законом інтересів – окреме провадження.

Характерною ознакою справ окремого провадження є відсутність спору про право цивільне. Розгляд справ у порядку окремого провадження спрямовується на встановлення певних обставин, юридичних фактів, наявності чи відсутності яких може бути спірною. Разом з тим, ЦПК встановлює заборону щодо вирішення справ у порядку окремого провадження у разі виникнення під час їх розгляду спору про право, а не про факт.

Предметом вивчення даної теми є окреме провадження з притаманними їм процесуальними особливостями розгляду і вирішення справ.

I. ПРИРОДА ОКРЕМОГО ПРОВАДЖЕННЯ. САМОСТІЙНІСТЬ ОКРЕМОГО ПРОВАДЖЕННЯ У СТРУКТУРІ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА.

Окреме провадження становить самостійний вид непозовного цивільного судочинства, що регулюється розділом ІV (статтями 234-290) ЦПК.

Окреме провадження – це вид непозовного цивільного судочинства, в порядку якого розглядаються цивільні справи про підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів, що мають значення для охорони прав та інтересів особи або створення умов здійснення нею особистих немайнових чи майнових прав або підтвердження наявності чи відсутності неоспорюваних прав (ч. 1 ст. 234 ЦПК).

У порядку окремого провадження, відповідно до ч. 2 ст. 234 ЦПК, суд розглядає справи про:

- 1) обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи;
- 2) надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності;
- 3) визнання фізичної особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою;
- 4) усиновлення;
- 5) встановлення фактів, що мають юридичне значення;
- 6) відновлення прав на втрачені цінні папери на пред'явника та векселі;
- 7) передачу безхазяйної нерухомої речі у комунальну власність;
- 8) визнання спадщини відумерлою;
- 9) надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку;
- 10) обов'язкову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу;
- 11) розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб.

У порядку окремого провадження вирішуються також справи, зазначені ч. 3 ст. 234 ЦПК, особливості розгляду яких визначені іншими актами законодавства. Такими є справи про:

- 1) надання права на шлюб (ст. 23 СК);
- 2) розірвання шлюбу за спільною заявою подружжя, яке має дітей (ст. 109 СК). У рішенні суду про розірвання шлюбу зазначається про вибір прізвища тим з подружжя, який змінив прізвище під час державної реєстрації шлюбу, що розривається (ч. 8 ст. 235 ЦПК);
- 3) за заявою будь-кого з подружжя, якщо один з нього засуджений до позбавлення волі. Справа про розірвання шлюбу за заявою особи, засудженої до позбавлення волі, може бути розглянута судом за участю представника такої особи (ч. 4 ст. 235 ЦПК);

4) встановлення режиму окремого проживання за заявою подружжя (ст. 119 СК);

5) інші справи, якщо вони віднесені актами законодавства до цивільної юрисдикції суду.

Окреме провадження має свої *характерні риси і особливості*.

Окреме провадження є процесуальною формою, у якій *відсутній спір про право*, тобто у якій суд вирішує не спір про право цивільне, характерний для позовного провадження, а підтверджує право, що ніким не оспорується. Окреме провадження порушується заявою, змістом якої є спрямована до суду вимога про встановлення певних обставин – юридичних фактів, з наявністю чи відсутністю яких закон пов'язує виникнення, зміну або припинення суб'єктивних майнових і особистих немайнових прав.

В окремому провадженні *немає сторін з протилежними інтересами* і спору про право між ними. Відтак, окреме провадження – це *неповне провадження*, оскільки в ньому відсутня матеріально-правова вимога до протилежної сторони. Якщо під час розгляду справи окремого провадження виникає спір про право, який вирішується в порядку позовного провадження, суд залишає заяву без розгляду і роз'яснює заінтересованим особам, що вони мають право подати позов на загальних підставах (ч. 6 ст. 235 ЦПК).

В основу порядку розгляду і вирішення справ окремого провадження покладені *загальні правила судочинства*. Під час розгляду справ суд зобов'язаний роз'яснити особам, які беруть участь у справі, їх права і обов'язки, сприяти у здійсненні та охороні гарантованих Конституцією і законами України прав, свобод чи інтересів фізичних або юридичних осіб, вживати заходів щодо всебічного, повного і об'єктивного з'ясування обставин справи (ч. 1 ст. 235 ЦПК).

Справи окремого провадження проходять обов'язкові стадії процесу (відкриття провадження, підготовки справи до судового розгляду, судовий розгляд); на них поширюються правила доказування; ведення журналу судового засідання з фіксацією процесу технічними засобами; рішення у справах мають бути законними і обґрунтованими. В окремому провадженні не виключена можливість спільного звернення до суду кількох осіб, пов'язаних між собою спільними інтересами (процесуальна співучасть). Загальними є вимоги щодо ухвалюваного рішення, яке має загальнообов'язковий характер, а також щодо перегляду рішень в апеляційному чи касаційному порядку.

Разом з тим, справам окремого провадження притаманні певні *особливості*. У цих справах не застосовуються такі інститути цивільного процесу, як сторони, треті особи, позов, відмова від позову, визнання позову, зміна предмета та підстав позову, зустрічний позов, укладення мирової угоди. Справи окремого провадження не можуть бути передані на розгляд третейського суду і не можуть бути закриті у зв'язку з укладенням мирової угоди (ч. 5 ст. 235 ЦПК).

Особливості проявляються щодо дії таких принципів цивільного процесу, як принципи диспозитивності, змагальності, одноособовості та колегіальності

розгляду справ, процесуальної рівності та ін. В окремому провадженні обмежено застосування принципу диспозитивності, оскільки щодо певної категорії справ встановлено вичерпний перелік осіб, за заявою яких може бути відкрито провадження (справи про усиновлення, про обмеження фізичної особи у дієздатності чи визнання особи недієздатною); не застосовуються положення принципу змагальності (ч. 3 ст. 235 ЦПК), оскільки в ньому немає сторін з протилежними інтересами і спору про право між ними. Разом з тим збільшено активну роль суду, який може за власною ініціативою витребувати необхідні докази з метою всебічного, повного і об'єктивного з'ясування обставин справи (ч. 2 ст. 235 ЦПК). У ряді випадків справи окремого провадження розглядаються колегіально у складі професійного судді та двох народних засідателів (ч. 4 ст. 234 ЦПК).

Рішення суду у справах окремого провадження не підлягають примусовому виконанню. Вони реалізуються шляхом оформлення у встановленому законом порядку майнових або особистих немайнових прав, наприклад, виправленням, поновленням чи анулюванням запису актів цивільного стану тощо.

Процесуальними засобами відкриття в суді справ окремого провадження є: 1) звернена до суду вимога про встановлення певних обставин, юридичного стану фізичної особи чи її майна; 2) процесуальна форма втілення вимоги – письмова заява; 3) процесуальна дія з пред'явлення вимоги до суду; 4) процесуальна форма забезпечення виконання вимоги – звернення до суду особисто або через представника з поданням заяви.

Підсудність справ окремого провадження визначається з урахуванням вимог розділу ІУ ЦПК для кожної категорії справ предметно.

ВИСНОВОК З ПЕРШОГО ПИТАННЯ:

Окреме провадження – це особливе провадження у цивільному судочинстві. Окреме провадження є процесуальною формою, у якій відсутній спір про право. В окремому провадженні немає сторін з протилежними інтересами і спору про право між ними. В основу порядку розгляду і вирішення справ окремого провадження покладені загальні правила судочинства. Справи окремого провадження проходять обов'язкові стадії процесу (відкриття провадження, підготовки справи до судового розгляду, судовий розгляд); на них поширюються правила доказування; ведення журналу судового засідання з фіксацією процесу технічними засобами; рішення у справах мають бути законними і обґрунтованими.

Щодо особливостей, у цих справах не застосовуються такі інститути цивільного процесу, як сторони, треті особи, позов, відмова від позову, визнання позову, зміна предмета та підстав позову, зустрічний позов, укладення мирової угоди. Справи окремого провадження не можуть бути передані на розгляд третейського суду і не можуть бути закриті у зв'язку з

укладенням мирової угоди. Рішення суду у справах окремого провадження не підлягають примусовому виконанню.

II. ОСОБИ, ЯКІ БЕРУТЬ УЧАСТЬ У СПРАВАХ ОКРЕМОГО ПРОВАДЖЕННЯ: ЗАЯВНИКИ, ЗАІНТЕРЕСОВАНІ ОСОБИ – ТЕОРЕТИЧНІ І ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ І ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ.

Особи, які беруть участь у справах окремого провадження. Справи окремого провадження розглядаються за участю заявників і заінтересованих осіб. Зазначені особи віднесені ЦПК до осіб, які беруть участь у справі, і можуть вести свої справи в суді особисто або через своїх представників (ч. 2 ст. 26 ЦПК).

Заявник – це особа, в інтересах якої відкрито провадження у справі про встановлення будь-якої обставини, необхідної для здійснення нею суб'єктивних майнових та особистих немайнових прав. Коло заявників, як правило, встановлено нормами цивільного процесуального права, які регулюють порядок розгляду і вирішення тієї чи іншої справи окремого провадження. Звертаючись до суду, заявник обґрунтовує свою заінтересованість у конкретній справі.

Коло заявників у певних категоріях справ окремого провадження визначається шляхом:

- вказівки у заяві мети звернення до суду (у справах про встановлення фактів, які мають юридичне значення; про визнання особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою);
- встановлення у законі вичерпного переліку осіб, за заявою яких може бути відкрито провадження у справі (справи про усиновлення, про обмеження фізичної особи у дієздатності чи визнання особи недієздатною);
- з'ясування іншої юридичної заінтересованості у справі (справи про відновлення прав на втрачені цінні папери на пред'явника та векселі).

Законодавець кожного разу персоніфікує заявників, уточнюючи таким чином, дане поняття в кожній главі окремого провадження.

Характерними рисами заявників у справах окремого провадження є такі: необхідність судового підтвердження обставин, без яких заявник позбавлений можливості здійснити свої права;

порушення справи для захисту його охоронюваних законом інтересів, якщо відсутній спір про право;

його особиста процесуальна та матеріально-правова заінтересованість у справі, яка виявляється як у поширенні на нього всіх правових наслідків судового рішення, яке набрало чинності, так і в обов'язковому правовому зв'язку встановлюваного факту (обставини) з охоронюваним законом інтересом заявника та його правом;

покладання на заявника судових витрат.

Заінтересовані особи. Їх коло визначається взаємовідносинами із заявником у зв'язку з обставинами, які підлягають встановленню і які можуть вплинути на їх права й обов'язки (наприклад, органи РАЦС, органи опіки і піклування). Участь у справі цих осіб зумовлена тим, що з установленням

певних обставин заявник може реалізувати своє право у правовідносинах, у яких беруть участь і заінтересовані особи. Для цих осіб характерним є те, що їх суб'єктивні права й обов'язки мають юридичний зв'язок із суб'єктивними правами й обов'язками заявників. Отже, заінтересованими є лише ті особи, взаємовідносини яких із заявником залежать від обставин, що підлягають встановленню і можуть вплинути на їх права та обов'язки.

При визначенні кола заінтересованих осіб враховується їх юридичний інтерес не тільки особистого і майнового характеру, а й той, що в окремих випадках має державний характер.

Необхідно звернути увагу на те, що законодавець в процесуальних нормах права не вимагає від заінтересованих осіб розкриття їх інтересу безпосередньо в судовому засіданні. Не дивлячись на це, можемо говорити про те, що їх інтерес опосередковується предметом справи, що розглядається, і хоча юридичні факти і не є підставою для безпосереднього утворення для них нових правовідносин, що є характерним для заявників, але їх інтерес направлений на те, щоб правовідносини які в майбутньому будуть формуватися заявником на підставі юридичних фактів встановлених судом, не зашкодили уже існуючих чи виникаючих у них інтересів.

Участь у справі заявників і заінтересованих осіб істотно відрізняється від участі в ній у порядку ч. 2 ст. 3 і ч. 1 ст. 45 ЦПК **органів та осіб, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб**, для яких судові рішення про встановлення юридичного факту не буде мати преюдиційного значення з точки зору здійснення їх прав та обов'язків. Вони звертаються до суду із заявами про захист прав, свобод чи інтересів інших осіб або державних чи суспільних інтересів, здійснюючи покладені на них обов'язки. Останнім обумовлена юридична заінтересованість зазначених органів та осіб у справі. Орган опіки та піклування має право подати заяву про обмеження цивільної дієздатності або визнання фізичної особи недієздатною. Таку саму заяву вправі подати до суду також психіатричний заклад (ст. 237 ЦПК).

Разом з тим, у порядку ч. 3 ст. 45 ЦПК органи державної влади та органи місцевого самоврядування можуть бути залучені судом до участі у справі або взяти участь у справі за своєю ініціативою для подання висновків на виконання своїх повноважень. Так, за участю органів опіки і піклування розглядаються справи про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною (ст. 240 ЦПК); обов'язковою є участь органу опіки і піклування при розгляді справ про надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності (ст. 244 ЦПК), про усиновлення (ст. 254 ЦПК), при цьому зазначений державний орган повинен подати суду висновок про доцільність усиновлення та відповідність усиновлення інтересам дитини (ст. 253 ЦПК). Встановлено також обов'язкову участь прокурора при розгляді справи про надання особі психіатричної допомоги у примусовому порядку (ч. 2 ст. 281 ЦПК).

Процесуальні права та обов'язки осіб, які беруть участь у справах окремого провадження (заявників та заінтересованих осіб), визначені статтями 27, 31 ЦПК з винятками, встановленими ЦПК щодо порядку розгляду справ окремого провадження. Заявники і залучені до участі у справі заінтересовані особи вправі подавати докази на підтвердження обгрунтованості чи необгрунтованості заяви про встановлення факту, що розглядається судом, брати участь у дослідженні обставин справи, оскаржувати рішення і ухвали, вчиняти інші процесуальні дії.

ВИСНОВОК З ДРУГОГО ПИТАННЯ:

Особами, які беруть участь у справах окремого провадження, є заявники і заінтересовані особи. Зазначені особи віднесені ЦПК до осіб, які беруть участь у справі, і можуть вести свої справи в суді особисто або через своїх представників. Щодо кожної категорії справ окремого провадження у ЦПК визначені особи, які можуть бути заявниками.

ІІІ. КАТЕГОРІЇ СПРАВ, ЯКІ РОЗГЛЯДАЮТЬСЯ У ПОРЯДКУ ОКРЕМОГО ПРОВАДЖЕННЯ. ЇХ ЗАГАЛЬНІ РИСИ ТА ОСОБЛИВОСТІ.

Процесуальними засобами відкриття в суді справ окремого провадження є: 1) звернена до суду вимога про встановлення певних обставин, юридичного стану фізичної особи чи її майна; 2) процесуальна форма втілення вимоги – письмова заява; 3) процесуальна дія по пред'явленню вимоги до суду; 4) процесуальна форма забезпечення виконання вимоги – звернення до суду особисто або через представника з поданням заяви.

Аналізуючи ст. 235 ЦПК необхідно відзначити, що фактично новим є зміст норм про порядок розгляду справ окремого провадження. Так, увагу суду зосереджено насамперед на тому, що під час розгляду справи в порядку окремого провадження він зобов'язаний: роз'яснити особам, які беруть участь у справі, їх права і обов'язки; сприяти у здійсненні та охороні гарантованих Конституцією і законами України прав, свобод чи інтересів фізичних або юридичних осіб; вживати заходів щодо всебічного, повного та об'єктивного з'ясування обставин справи.

Враховуючи особливості справ окремого провадження, встановлено, що з метою з'ясування обставин справи суд може за власною ініціативою витребувати необхідні докази (ч. 2 ст. 235 ЦПК). У такому разі зазначені дії не є проявом упередженості суду, а спрямовуються вони на здійснення завдань цивільного судочинства (ст. 1 ЦПК) і досягнення мети у справах окремого провадження (ч. 1 ст. 234 ЦПК).

Передбачено також, що суд може вийти за межі вимог заявника, якщо цього потребує здійснення охорони прав та інтересів особи, а також те, що суд не може відмовити у задоволенні заяви з мотивів ненадання заявником доказів, якщо вбачається, що такі докази існують і суд може їх витребувати.

Підсудність справ окремого провадження визначається з врахуванням вимог розділу IV ЦПК для кожної категорії справ предметно.

Всі справи окремого провадження можна об'єднати у такі групи:

1) справи про зміну правового статусу фізичної особи та встановлення фактів, що мають юридичне значення: справи про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення дієздатності фізичної особи; про надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності; про визнання фізичної особи безвісно відсутньою або оголошення її померлою; про усиновлення; про встановлення фактів, що мають юридичне значення;

2) справи про визнання або відновлення неоспорюваних суб'єктивних прав: про відновлення прав на втрачені цінні папери на пред'явника та векселі; про передачу безхазяйної нерухомої речі у комунальну власність; про визнання спадщини відумерлою;

3) справи про застосування встановлених законом заходів щодо захисту прав та законних інтересів: про надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку; про обов'язкову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу; про розкриття банками інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб.

ВИСНОВКИ З ТРЕТЬОГО ПИТАННЯ:

Підсумовуючи сказане слід зазначити, що всі справи окремого провадження наділені спільними рисами, які дають підстави об'єднати їх в окремий вид цивільного судочинства. Крім того справи окремого провадження мають особливості, які дозволяють об'єднати їх в групи, зазначені вище.

ВИСНОВКИ З ТЕМИ:

1) у справах окремого провадження відсутній спір про право цивільне. Якщо під час розгляду справи у порядку окремого провадження виникає спір про право, який має вирішуватись в порядку позовного провадження, суд постановляє ухвалу про залишення заяви без розгляду і роз'яснює заінтересованим особам, що вони мають право подати позов на загальних підставах (ч. 6 ст. 235 ЦПК);

2) у порядку окремого провадження розглядаються справи про підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів. Проте встановленню підлягають не будь-які юридичні факти, а лише ті, що мають значення для охорони прав та інтересів особи або створення умов здійснення нею особистих немайнових чи майнових прав або підтвердження наявності чи відсутності оспорюваних прав (ч. 3 ст. 234 ЦПК);

3) підставою порушення таких справ є заява (ст.ст. 236, 242, 246 ЦПК та ін.);

4) всі справи окремого провадження розглядаються судом з додержанням загальних правил, встановлених ЦПК, за винятком положень щодо змагальності та меж судового розгляду. Однак законодавець встановлює ще додаткові особливості розгляду для більшості таких справ (ч. 3 ст. 235 ЦПК);

5) особами, які беруть участь у справах окремого провадження, є заявник, заінтересовані особи та їх представники (ч. 2 ст. 26; ч. 4 ст. 235 ЦПК);

6) враховуючи особливості предмета та суб'єктного складу справ окремого провадження, закон обумовлює неможливість їх передання на розгляд третейського суду та закриття у зв'язку з укладанням мирової угоди (ч. 5 ст. 235 ЦПК).

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДАНОЇ ТЕМИ:

1. Вивчаючи дану тему, студенти повинні навчитися:

характеризувати процесуальні права та обов'язки учасників окремого провадження, характеризувати предмет судової діяльності у справах окремого провадження; визначати предмет доказування у справах окремого провадження; аналізувати норми сімейного права України, міжнародно-правових актів, цивільно-процесуального права України, що стосуються правових питань і процедури з усиновлення в Україні; складати процесуальні документи.

2. Питання для самоперевірки та контролю засвоєння знань:

1. Правова природа, особливості і значення справ окремого провадження.

2. Особливості дії принципу диспозитивності у справах окремого провадження.

3. Загальні правила розгляду і вирішення справ окремого провадження.

4. Особливості дії принципів цивільного процесуального права при розгляді справ окремого провадження.

5. Особи, які беруть участь у справах окремого провадження. Їх процесуально-правове становище.

6. Особливості участі народних засідателів у справах окремого провадження.

7. Особливоості дії Закону України «Про безоплатну правову допомогу» щодо справ окремого провадження.

**ТЕМА № 5: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ОСКАРЖЕННЯ ТА
ПЕРЕГЛЯДУ СУДОВИХ РІШЕНЬ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ
(2 години)
ПЛАН ЛЕКЦІЇ:**

1. Моделі оскарження та перегляду судових рішень в цивільному судочинстві. Форми перегляду судових рішень: апеляційний, касаційний, перегляд судових рішень Верховним Судом України, перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами.

2. Повноваження суду в цивільному судочинстві у стадіях оскарження та перегляду судових рішень.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Нормативно-правові акти:

1. Конституція України. Прийнята на V сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року // Відомості ВРУ. – 1996. - № 30. – Ст. 141.

2. Цивільний процесуальний кодекс України № 1618-IV від 18 березня 2004 р. // ВВР. – 2004. - № 40-41, 42. – Ст. 492 (редакція від 10.08.2012 р.).

3. Про судоустрій і статус суддів. Закон України від 7 липня 2010 р. № 2453-VI // ВВР. – 2010. - № 41-42, № 43, № 44-45. - Ст. 529.

4. Про адвокатуру та адвокатську діяльність. Закон України від 5 липня 2012 р. № 5076-VI // [Офіційне джерело]: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

5. Про судовий збір. Закон України від 8 липня 2011 р. № 3674-VI // [Офіційне джерело]: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

6. Рішення Конституційного Суду України:

7. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Заїченка Володимира Георгійовича щодо офіційного тлумачення положення пункту 18 частини першої статті 293 Цивільного процесуального кодексу України у взаємозв'язку зі статтею 129 Конституції України (про апеляційне оскарження ухвал суду) від 27 січня 2010 року № 3-рп/2010.

8. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Суботи Артема Анатолійовича щодо офіційного тлумачення положень пункту 2 частини першої статті 293 Цивільного процесуального кодексу України (справа про забезпечення апеляційного оскарження ухвал суду) від 28 квітня 2010 року № 12-рп/2010.

9. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Слободянюка Івана Івановича щодо офіційного тлумачення положення пункту 12 частини першої статті 293 Цивільного процесуального кодексу України у взаємозв'язку з

положеннями пунктів 2, 8 частини третьої статті 129 Конституції України від 08 липня 2010 р. № 18-рп/2010 року.

10. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення термінів "найвищий судовий орган", "вищий судовий орган", "касаційне оскарження", які містяться у статтях 125, 129 Конституції України від 11 березня 2010 року № 8-рп/2010.

11. Постанови, листи Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ:

12. Про можливість оскарження окремо від рішення суду ухвал, перелічених у статті 293 Цивільного процесуального кодексу України: Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ; Лист від 12.07.2011 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws..>

13. Щодо деяких спірних питань застосування процесуальних норм у зв'язку зі змінами до Цивільного процесуального кодексу України: Вищий спеціалізований суд; Лист, Питання-відповідь від 13.02.2012 № 4-183/0/4-12 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws..>

14. Щодо деяких спірних питань застосування норм цивільного процесуального права: Вищий спеціалізований суд; Лист, Питання-відповідь від 10.07.2012 № 6-47/0/9-12[Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws..>

15. Підручники, навчальні посібники, інші дидактичні та методичні матеріали

16. Курс цивільного процесу: підручник / В. В. Комаров, В. А. Бігун, В.В.Баранкова та ін. ; ред. В. В. Комаров ; рец.: В. С. Зеленецький, О. І. Процевський ; Національний університет "Юридична академія України імені Ярослава Мудрого". - Харків : Право, 2013 (Харків). - 1352 с.

17. Литовченко Л. А. Цивільний процес: навчальний посібник. — Дніпропетровськ: «Адверта», 2013. — 482 с.

18. Монографії та інші наукові видання

19. Бондаренко-Зелінська Н. До питання про виникнення та розвиток інституту апеляції в Україні // Університетські наукові записки : Часопис Хмельницького університету управління та права. - 2014. - Вип. 1. - С. 117-130.

20. Бородін М.М. Інститут апеляційного перегляду рішень у цивільних справах: сучасний стан, перспективи розвитку та вдосконалення / М. М. Бородін // Вісник Верховного Суду України. - 2012. - № 5. - С. 43-47.

21. Бородін М. М. Оскарження і розгляд цивільних справ у порядку апеляції (судова практика) / М. М. Бородін // Судова апеляція. — 2015. — № 1. — С. 111-120.

22. Бородін М. Теоретичні та практичні аспекти застосування інституту апеляції у цивільному процесі України // Право України. - 2013. - № 8. - С. 87-91.

23. Бородін М.М. Цивільно-процесуальні особливості перегляду судових рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами (судова практика) / М. М. Бородін // Судова апеляція : ТОВ "Видавництво "Юридична думка". - 2012. - № 2. - С. 142-148

24. Бортник Ю.М. Історичний розвиток апеляційного провадження // Держава і право. – 2014. – Вип. 31. - С. 328-333.

25. Гнатенко А. В. Повноваження апеляційного суду при перегляді рішення суду: теоретичні та практичні спірні питання / А. В. Гнатенко, Д. Д. Луспеник // Вісник Верховного Суду України. — 2008. — № 12. — С. 38-45.

МЕТА ЛЕКЦІЇ:

Метою лекції є формування знань про правову сутність оскарження та перегляду судових рішень в цивільному процесі, процедурні питання апеляційного, касаційного провадження, повноваження суду у стадіях оскарження судових рішень.

ВСТУП

Конституція України проголошує і гарантує широке коло прав і свобод для всіх громадян держави. Однією з найважливіших гарантій цих прав і свобод є **право на судовий захист**, яке закріплене у статті 55 Конституції.

Однак, як свідчить практика, суди через суб'єктивні (некомпетентність, неухважність, спрощеність підходу) й об'єктивні (складність правовідносин, спір з яких розглядається, велика кількість співучасників та ін.) причини можуть ухвалити рішення, які не відповідають обставинам справи або нормам матеріального права, що регулюють спірні правовідносини сторін, та нормам процесуального права. За таких обставин необхідні додаткові гарантії захисту прав і свобод заінтересованих осіб, інтересів держави і забезпечення законності й обгрунтованості судових рішень та ухвал. Визначальна роль у цьому належить провадженню з оскарження і перегляду судових рішень. Конституція України визначає серед основних засад судочинства забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду, крім випадків, встановлених законом (п. 8 ч. 3 ст. 129).

I. МОДЕЛІ ОСКАРЖЕННЯ ТА ПЕРЕГЛЯДУ СУДОВИХ РІШЕНЬ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ. ФОРМИ ПЕРЕГЛЯДУ СУДОВИХ РІШЕНЬ: АПЕЛЯЦІЙНИЙ, КАСАЦІЙНИЙ, ПЕРЕГЛЯД СУДОВИХ РІШЕНЬ ВЕРХОВНИМ СУДОМ УКРАЇНИ, ПЕРЕГЛЯДУ СУДОВОГО РІШЕННЯ ЗА НОВОВІЯВЛЕНИМИ ОБСТАВИНАМИ

Апеляція – це основний засіб оскарження судових рішень, які не набрали законної сили, до суду вищої інстанції (апеляційного суду) з метою перевірки їх законності та обґрунтованості.

Інститут апеляційного оскарження був включений до цивільного судочинства України Законом від 21 червня 2001 р. «Про внесення змін до Цивільного процесуального Кодексу України». Зазначені зміни у цивільному судочинстві були системно відображені у Законі України «Про судоустрій України» від 7 лютого 2002 р. № 3018-III та у ЦПК, прийнятому 18 березня 2004 року. Право на апеляційне оскарження рішень суду закріплено як принцип цивільного судочинства у ст. 13 ЦПК.

Подальший розвиток інституту апеляційного оскарження пов'язаний з прийняттям Закону України «Про судоустрій та статус суддів» від 7 липня 2010 р. № 2453-VI, згідно з яким було внесено зміни до ЦПК. Пізніше відповідні зміни були внесені згідно з Законом України «Про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України щодо оскарження рішення третейського суду та видачі виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду» від 3 лютого 2011 р. № 2979-VI, згідно з якими збільшено перелік ухвал, на які можуть бути подані скарги окремо від рішення суду. Наступним кроком постало вдосконалення процедури апеляційного провадження згідно з Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення порядку здійснення судочинства» від 20 грудня 2011 р. № 4176-VI. Зазначені зміни відображені у ЦПК у чинній редакції від 10 серпня 2012 р.

Відповідно до ч. 2 ст. 17 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» від 7 липня 2010 р. систему судів загальної юрисдикції складають: 1) місцеві суди; 2) апеляційні суди; 3) вищі спеціалізовані суди; 4) Верховний Суд України. Статтею 26 цього Закону визначено, що у системі судів загальної юрисдикції діють апеляційні суди як суди апеляційної інстанції з розгляду цивільних і кримінальних, господарських, адміністративних справ, справ про адміністративні правопорушення. Апеляційними судами з розгляду цивільних, кримінальних справ, а також справ про адміністративні правопорушення є: апеляційні суди областей, апеляційні суди міст Києва та Севастополя, Апеляційний суд Автономної Республіки Крим.

Згідно зі ст. 291 ЦПК апеляційною інстанцією у цивільних справах визначено судові палати у цивільних справах апеляційних загальних судів, у межах територіальної юрисдикції яких знаходиться місцевий суд, який ухвалив судові рішення, що оскаржується.

Суть апеляції полягає в новому (повторному) розгляді й перевірці справи судом апеляційної інстанції. Апеляційне оскарження і перевірка рішень та ухвал суду першої інстанції, що не набрали законної сили, є процесуальною гарантією захисту прав, свобод та інтересів сторін, інших осіб, які брали участь у справі, а також осіб, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їх права та обов'язки.

Перевірка апеляційним судом законності та обґрунтованості судових актів реалізується шляхом повторного розгляду справи (перевіщення) з можливістю встановлювати нові факти, досліджувати нові докази, а також докази, які досліджувалися судом першої інстанції з порушенням встановленого порядку.

Апеляційне провадження – це процесуальний механізм перевірки законності та обґрунтованості рішень, ухвал суду першої інстанції, що не набрали законної сили. Апеляційне провадження є однією з форм, що забезпечує однакове застосування судами законів при вирішенні цивільних справ, що забезпечує правильний і однаковий підхід до застосування норм матеріального і процесуального права.

Характерні риси апеляційного провадження:

- 1) апеляція подається на рішення, ухвалу суду першої інстанції, що не набрали законної сили;
- 2) цивільна справа у зв'язку з поданою апеляційною скаргою направляється на розгляд до суду вищого рівня – апеляційного суду;
- 3) подача апеляційної скарги зумовлена посиланням на неправильне застосування судом першої інстанції норм матеріального права та (або) порушення процесуальних норм;
- 4) апеляційний суд при розгляді справи вирішує як питання факту, так і питання права, тобто як юридичну, так і фактичну сторони справи, у тому ж обсязі, що й суд першої інстанції;
- 5) апеляційний суд здійснює розгляд справи у відповідних межах.

Межі розгляду справи апеляційним судом визначені у ст. 303 ЦПК, відповідно до якої:

Розглядаючи справу в апеляційному порядку, суд перевіряє законність та обґрунтованість рішення суду першої інстанції в межах доводів апеляційної скарги, та вимог, заявлених у суді першої інстанції.

При цьому апеляційний суд досліджує докази, які судом першої інстанції були досліджені з порушенням встановленого порядку або в дослідженні яких було неправомірно відмовлено, а також нові докази, неподання яких до суду першої інстанції було зумовлено поважними причинами.

Апеляційний суд не обмежений доводами апеляційної скарги, якщо під час розгляду справи буде встановлено неправильне застосування норм матеріального права або порушення норм процесуального права, які є обов'язковою підставою для скасування рішення.

Крім того, апеляційний суд перевіряє справу в повному обсязі, якщо поза увагою доводів апеляційної скарги залишилась явна незаконність або необгрунтованість рішення суду першої інстанції у справах окремого провадження.

Касація (від лат. “cassatio” – скасування, знищення) – це спосіб оскарження рішень і ухвал суду першої інстанції, які були предметом розгляду у апеляційному порядку, у зв'язку з порушенням матеріального і процесуального закону, а також рішень і ухвал суду апеляційної інстанції (ч. 1 ст. 324 ЦПК).

Підставами касаційного оскарження є неправильне застосування судом норм матеріального права чи порушення норм процесуального права (ч. 2 ст. 324 ЦПК).

Створений заново відповідно до Закону України «Про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України» від 21 червня 2001 р. цей процесуально-правовий інститут характеризується новим змістом порівняно з інститутом касаційного оскарження рішень і ухвал суду, який був передбачений ЦПК України у редакції 1963 року.

Подальший розвиток інституту касаційного оскарження пов'язаний з прийняттям Закону України «Про судоустрій та статус суддів» від 07 липня 2010 р. № 2453-VI (2453-17), згідно з яким внесено зміни до ЦПК.

Відповідно до ч. 2 ст. 17 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» від 07 липня 2010 р. № 2453-VI (2453-17) систему судів загальної юрисдикції складають: 1) місцеві суди; 2) апеляційні суди; 3) вищі спеціалізовані суди; 4) Верховний Суд України. Частиною 3 цієї статті визначено, що найвищим судовим органом у системі судів загальної юрисдикції є Верховний Суд України. Вищими судовими органами спеціалізованих судів є відповідні вищі спеціалізовані суди.

Статтею 31 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» від 07 липня 2010 р. № 2453-VI (2453-17) визначено, що у системі судів загальної юрисдикції діють вищі спеціалізовані суди як суди касаційної інстанції з розгляду цивільних і кримінальних, господарських, адміністративних справ. Вищими спеціалізованими судами є: Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Вищий господарський суд України, Вищий адміністративний суд України.

Відповідно до пункту 23 частини першої статті 106 Конституції України, статті 19 та пункту 1 розділу XIII «Перехідні положення» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та згідно з Указом Президента України «Про Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ» від 12 серпня 2010 року № 810/2010 Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ створено 1 жовтня 2010 р. у м. Києві.

Згідно зі ст. 323 ЦПК касаційною інстанцією у цивільних справах є Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ.

Основною функцією цивільно-процесуального інституту касаційного оскарження є перевірка законності розглянутих справ, в яких суд апеляційної інстанції не усунув істотні порушення закону або сам їх допустив, а також забезпечення однакового застосування закону. Суд касаційної інстанції, на відміну від апеляційного, не розглядає повторно, заново певну справу.

Суть касаційного провадження – полягає в тому, що суд касаційної інстанції за скаргою осіб, які беруть участь у справі, і осіб, які не брали участь у справі, щодо яких суд вирішив питання про їх права і обов'язки, перевіряє законність рішень і ухвал суду першої інстанції, їх відповідність нормам матеріального права, що були предметом апеляційного розгляду, а також рішень і ухвал апеляційного суду з метою захисту прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави.

Касаційне провадження є самостійною формою забезпечення однакового застосування законодавства судами першої та апеляційної інстанцій.

Розгляд справ у касаційній інстанції здійснюється колегією у складі не менше трьох суддів (ч. 4 ст. 18 ЦПК).

Верховний Суд України як найвищий судовий орган у системі судів загальної юрисдикції Верховний Суд України, відповідно до ст. 38 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» від 07 липня 2010 р. № 2453-VI (2453-17), наділений компетенцією 1) переглядати справи з підстав неоднакового застосування судами (судом) касаційної інстанції однієї і тієї ж норми матеріального права у подібних правовідносинах у порядку, передбаченому процесуальним законом; 2) переглядати справи у разі встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом.

До прийняття Закону України «Про судоустрій та статус суддів» від 7 липня 2010 р. і відповідно внесення змін до ЦПК перегляд судових рішень Верховним Судом України визначався у главі 3 розділу V ЦПК як перегляд у зв'язку з винятковими обставинами.

Перегляд судових рішень у цивільних справах Верховним Судом України, правове регулювання якого здійснюється згідно зі статтями 353 - 360-7 ЦПК, є процесуальною гарантією, яка забезпечує законність рішень суду касаційної інстанції та захист прав осіб, які беруть участь у справі, і публічних інтересів.

ВИСНОВОК З ПЕРШОГО ПИТАННЯ:

Оскарження і перевірка рішень та ухвал суду є процесуальною гарантією захисту прав, свобод та інтересів сторін, інших осіб в цивільному судочинстві.

Суть касаційного провадження – полягає в тому, що суд касаційної інстанції за скаргою осіб, які беруть участь у справі, і осіб, які не брали участь у справі, щодо яких суд вирішив питання про їх права і обов'язки, перевіряє законність рішень і ухвал суду першої інстанції, їх відповідність

нормам матеріального права, що були предметом апеляційного розгляду, а також рішень і ухвал апеляційного суду з метою захисту прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави.

II. ПОВНОВАЖЕННЯ СУДУ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ У СТАДІЯХ ОСКАРЖЕННЯ ТА ПЕРЕГЛЯДУ СУДОВИХ РІШЕНЬ.

Повноваження суду апеляційної інстанції – це сукупність його прав і обов'язків, пов'язаних із застосуванням процесуально-правових наслідків щодо рішень та ухвал суду першої інстанції, які розглядаються в апеляційному порядку. Такі повноваження та підстави визначені в статтях 307-312 ЦПК.

За наслідками розгляду апеляційної скарги на рішення суду першої інстанції відповідно до ч. 1 ст. 307 ЦПК апеляційний суд має право:

- 1) постановити ухвалу про відхилення апеляційної скарги і залишення рішення без змін;
- 2) скасувати рішення суду першої інстанції і ухвалити нове рішення по суті позовних вимог;
- 3) змінити рішення;
- 4) постановити ухвалу про скасування рішення суду першої інстанції і закриття провадження у справі або залишення заяви без розгляду.

За наслідками розгляду скарги на судовий наказ апеляційний суд, згідно із ст. 307 ЦПК, має право:

- 1) постановити ухвалу про відхилення апеляційної скарги і залишити судовий наказ без змін;
- 2) постановити ухвалу про скасування судового наказу та роз'яснити, що заявлені стягувачем вимоги можуть бути розглянуті в позовному провадженні з додержанням загальних правил щодо пред'явлення позову;
- 3) змінити судовий наказ.

Ухвала апеляційного суду про відхилення апеляційної скарги на судовий наказ і залишення судового наказу без змін є остаточною і оскарженню не підлягає.

Нормами цивільного процесуального права передбачена можливість самостійного оскарження в апеляційному порядку не тільки рішень, але й ухвал суду першої інстанції.

За наслідками розгляду скарги на ухвалу суду першої інстанції апеляційний суд має право (ч. 2 ст. 307 ЦПК):

- 1) постановити ухвалу про відхилення апеляційної скарги і залишення ухвали без змін;
- 2) скасувати ухвалу і постановити нову ухвалу;
- 3) змінити ухвалу;
- 4) скасувати ухвалу, що перешкоджає подальшому провадженню у справі, і направити справу для продовження розгляду до суду першої інстанції.

Повноваження суду касаційної інстанції – це сукупність його прав та обов’язків, пов’язаних з застосуванням процесуально-правових наслідків щодо рішень і ухвал суду першої інстанції та апеляційної інстанції, ухвалених у цивільних справах, законність яких перевіряється у касаційному порядку.

Такі повноваження суду касаційної інстанції визначені статтею 336 ЦПК, у відповідності з якою суд, *за наслідками розгляду касаційної скарги на рішення*, має право:

- 1) постановити ухвалу про відхилення касаційної скарги і залишення рішення без змін;
- 2) постановити ухвалу про повне або часткове скасування рішення і передати справу на новий розгляд до суду першої або апеляційної інстанції;
- 3) постановити ухвалу про скасування рішення апеляційного суду і залишити в силі судове рішення суду першої інстанції, що було помилково скасоване апеляційним судом;
- 4) постановити ухвалу про скасування судових рішень і закрити провадження у справі або залишити заяву без розгляду;
- 5) скасувати судові рішення і ухвалити нове рішення або змінити рішення, не передаючи справи на новий розгляд.

При перегляді ухвали суду в касаційному порядку, відповідно до ч. 2 ст. 336 ЦПК, суд касаційної інстанції наділений такими повноваженнями:

- 1) постановити ухвалу про відхилення касаційної скарги і залишення ухвали без змін;
- 2) скасувати ухвалу, що перешкоджає подальшому провадженню у справі, і направити справу для продовження розгляду до суду першої або апеляційної інстанції;
- 3) змінити або скасувати ухвалу і вирішити питання по суті;
- 4) скасувати ухвалу і залишити в силі ухвалу, що була помилково скасована апеляційним судом.

Повноваження Верховного Суду України по перегляду судових рішень визначені у ст. 360-3 ЦПК.

Відповідно до ч. 1 ст. 360-3 ЦПК за наслідками розгляду справи більшістю голосів від складу суду приймається одна з таких постанов:

- 1) про повне або часткове задоволення заяви про перегляд судового рішення;
- 2) про відмову в задоволенні заяви про перегляд судового рішення.

Судді, які не погоджуються з постановою, можуть висловити окрему думку, що додається до постанови (ч. 2 ст. 360-3 ЦПК).

Постанова Верховного Суду України про задоволення заяви про перегляд судового рішення.

Згідно зі ст. 360-4 ЦПК Верховний Суд України задовольняє заяву про перегляд судового рішення у разі наявності однієї з підстав, передбачених статтею 355 ЦПК.

Якщо суд установить, що судові рішення у справі, яка переглядається з підстави, передбаченої пунктом 1 частини першої статті 355 ЦПК, є

незаконним, він скасовує його повністю або частково і приймає нове судове рішення, яке має містити висновок про правильне застосування норми матеріального права щодо спірних правовідносин та обґрунтування помилковості висновків суду касаційної інстанції з цього питання.

Якщо судове рішення у справі переглядається з підстави, визначеної пунктом 2 частини першої статті 355 ЦПК, суд скасовує оскаржуване рішення повністю або частково і має право прийняти нове судове рішення або направити справу на новий розгляд до суду, який виніс оскаржуване рішення.

Частиною 4 ст. 360-4 ЦПК встановлено, що постанова Верховного Суду України про задоволення заяви має бути вмотивованою.

Постанова Верховного Суду України про відмову в задоволенні заяви про перегляд судового рішення.

Згідно зі ст. 360-5 ЦПК Верховний Суд України відмовляє в задоволенні заяви, якщо обставини, які стали підставою для перегляду справи, не підтвердилися. Постанова про відмову в задоволенні заяви має бути вмотивованою.

Згідно з ч. 3 ст. 360-3 ЦПК постанова Верховного Суду України є остаточною і може бути оскаржена тільки на підставі, встановленій пунктом 2 частини першої статті 355 ЦПК, тобто на підставі встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом.

Постанова Верховного Суду України повинна бути виготовлена та направлена особам, які беруть участь у справі, не пізніше п'яти днів з дня закінчення розгляду справи (ст. 360-6 ЦПК).

Обов'язковість судових рішень Верховного Суду України. Згідно зі ст. 360-7 ЦПК рішення Верховного Суду України, прийняте за наслідками розгляду заяви про перегляд судового рішення з мотивів неоднакового застосування судом (судами) касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального права у подібних правовідносинах, є обов'язковим для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності нормативно-правовий акт, що містить зазначену норму права, та для всіх судів України. Суди зобов'язані привести свою судову практику у відповідність із рішенням Верховного Суду України. Невиконання судових рішень тягне за собою відповідальність, установлену законом.

Рішення Верховного Суду України, прийняті за результатами розгляду заяв про перегляд судового рішення з підстав, передбачених статтею 355 ЦПК, підлягають опублікуванню на офіційному веб-сайті Верховного Суду України не пізніш як через десять днів з дня їх прийняття.

ВИСНОВОК З ДРУГОГО ПИТАННЯ:

За результатами розглянутої в апеляційному порядку справи суд ухвалює рішення або постановляє ухвалу. Ними є постанови суду апеляційної інстанції, в яких даються відповіді на апеляційні скарги суб'єктів права апеляційного

оскарження з приводу наслідків нового (повторного) розгляду і вирішення цивільної справи, перевірки з фактичної і правової сторони рішення, ухвали суду першої інстанції, що не набрали законної сили, їх обґрунтованості і законності.

Повноваженнями суду касаційної інстанції є сукупність його прав та обов'язків, пов'язаних з застосуванням процесуально-правових наслідків щодо рішень і ухвал суду першої інстанції та апеляційної інстанції, ухвалених у цивільних справах, законність яких перевіряється у касаційному порядку.

Перегляд судових рішень, що набрали законної сили, у зв'язку з нововиявленими обставинами є процесуальним засобом, що забезпечує законність і обґрунтованість судових рішень, виконання завдань і досягнення мети цивільного судочинства, оскільки нововиявлені обставини виявляють незаконність та необґрунтованість судового рішення, а встановлення їх судом – це встановлення наявності чи відсутності таких властивостей у судовому рішенні.

ВИСНОВКИ З ТЕМИ:

Підсумовуючи лекцію, слід наголосити, що законодавством України проголошено і гарантовано широке коло прав і свобод для всіх громадян держави. Однією з найважливіших гарантій цих прав і свобод є право на судовий захист. Додатковими гарантіями захисту прав і свобод заінтересованих громадян, прав організацій, держави та публічних інтересів і забезпечення законності й обґрунтованості рішень та ухвал суду є провадження по оскарженню та перегляду судових рішень в апеляційному, касаційному порядку, перегляд судових рішень Верховним Судом України, перегляд за ново виявленими обставинами. Такий перегляд є самостійним видом перевірки законності та обґрунтованості судових рішень, процесуальним засобом, що забезпечує їх правильність і законність.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДАНОЇ ТЕМИ:

1. Вивчаючи дану тему, **студенти магістратури повинні навчитися:** характеризувати провадження по оскарженню та перевірці судових рішень, права та обов'язки осіб, які беруть участь у справі в апеляційному, касаційному провадженні, повноваження суду апеляційної, касаційної інстанцій, складати скарги, клопотання, заяви, інші процесуальні документи.
2. **Питання для самоперевірки та контролю засвоєння знань:**
 1. Суть і значення апеляційного провадження.
 2. Суть і значення касаційного провадження.
 3. Суть і значення провадження по перегляду судових рішень Верховним Судом України.
 4. Суть і значення провадження по перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами.

5. Повноваження суду апеляційної інстанції.
6. Повноваження суду касаційної інстанції.
7. Повноваження Верховного Суду України при перегляді судових рішень в цивільному судочинстві.
8. Повноваження суду при перегляді судових рішень за нововиявленими обставинами.